

A Meidzsi-társadalom Nacume Szószeki regényeiben

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Témaválasztás, a tanulmány felépítése.....	3
Az irodalom és társadalom kapcsolata	4
A Meidzsi-kor	6
Nacume Szószeki.....	8
A regények materiális világa	9
A ruházat és kiegészítők (megjelenés)	9
Étkezés.....	15
Az élettér lefestése	17
A családi- és emberi kapcsolatok	22
Pénzügyek, anyagiak.....	25
Néhány elem a regények szellemi vonalából	27
Allúziók vagy metaforák Japánra és a japánokra a művekben.....	27
Szószeki és az individualizmus	29
Konklúzió	34
Felhasznált szakirodalom	35

Bevezetés

Témaválasztás, a tanulmány felépítése

A történelmi, társadalomtörténeti, antropológiai, etnográfiai leírásokból sok minden kiderülhet egy adott kor, nép társadalmáról, szokásairól, kultúrájáról. Ezek azonban egy valamire nem annyira képesek, mint az irodalom, pontosabban a regény, hogy elmeséljenek egy történetet. Persze nézőpont kérdése, hogy a történetet mint fogalmat hogyan közelítem meg, de konkrétan emberi történetekre gondolok most itt. A regény emberi történetek (megint csak, a naplók, önéletrajzok, biográfiák kivételt képeznek), sorsok, különösképpen érzelmek megjelenítésére képes, amely a tudományos munkák sajátja nem igen lehet. Megtudhatjuk tudományos művekből azt, hogy mit ettek, hogyan ruházkodtak, milyen szokásaik voltak az embereknek adott korban, sőt még azt is, hogy mit gondoltak a dolgokról, de azt, hogy mit éreztek, már sokkal nehezebb ezekből kideríteni. A regény talán az egyik, ha nem a legalkalmasabb médium erre, éppen ezért gondoltam, hogy e kettő ötvözetét, azaz a tudományos munkákat, illetve a regényt felhasználva szeretném rekonstruálni minél pontosabban a Meidzsi-kor (明治時代 *Meidzsi dzsidai* 1867–1912) társadalmának képét.

Igaz, Meidzsi-kort említek, de fontos néhány kikötést tenni. Először is, Nacume Szószeki (夏目漱石 1867–1916) munkái közül néhány fog alapul szolgálni a feladathoz. Szószeki regényei, kivétel nélkül, mind az 1900-as évek, tehát a Meidzsi-kor végén játszódnak, amikor már végbement az a modernizálódás, amelyet a „nagyok” megálmodtak még a korszak hajnalán. Ezért fontos kontextusba helyezni mindent ahogyan Nacume Szószeki regényeiben megjelenik, és ehhez szükség van a tudományos munkákra, vagy jobb esetben tudományos munkáknak nevezett szakirodalomra.

De mit is lehet megvizsgálni egy regényben? A regény történetet mesél el, a regénynek hihetőnek kell lennie, minél hitelesebben kell hatnia az olvasóra, amit úgy érhet el az író, ha mindennapi elemek közé csempészi az üzenetet, történetet, amelyet át akar adni a regénnyel. Így a mindennapi elemek hiteles gondolhatók akár egy tudományos munka szempontjából is, ugyanis az alkotó szemszögéből fontosnak kell legyen az élethű közeg megteremtése. Természetesen nem lehet készpénznek venni azt, ami fikció, még ha oly valóságghűen is hat. Ezért van szükség több forrásból való ellenőrzésre, hogy az, ami megjelenik a regényben, ténylegesen hitelesnek mondható-e, hiszen „Csak az tudja megállapítani, hogy a regény reprodukál-e bizonyos társadalmi típusokat és viselkedésmódokat, s ha igen, hogyan, aki a társadalom szerkezetét nemcsak tisztán irodalmi forrásokból, hanem egyéb forrásokból is

ismeri... Minden egyes esetben körültekintően meg kell különböztetni mi a tisztán képzeleti elem, mi a realiztikus megfigyelés, és mi az, ami csak a szerző vágyainak kifejezése.”¹

Két nagy halmazt kiemelve vizsgálom a regényben megjelenő társadalmat. Az egyik halmaz a materiális világ: ide sorolható a külső megjelenés, az étkezés, az épületek, az utca képe, a közlekedés, a kommunikáció. A másik halmaz a társadalom belső elemére fókuszál, vagy lehet ezt nevezni szellemiségnek, gondolati eszméknek is. Ezt már sokkal nehezebb kiemelni, mivel nem olyan látványos, mint például az ételek vagy a ruházat. Ott van, de ehhez ismerni kell a korszak ideológiáit, kik és mivel hatottak, ám ez egy sokkal kifinomultabb részét képezik a regénynek, még ha általában nagyobb részét is. Ez alatt az értendő, hogy a gondolatok nagyobb súllyal tehetők a mérleg serpenyőjére, mint a materiális dolgok. Tovább árnyalva a szellemi aspektust, kiemelendő az, hogy Szószeki mint egyetlen személy a japánok milliói közül, nem volt képes átfogó, mindenből egyetértést kiváltó ideológiát leképezni és ez nem is lehetett a feladata. Ő csak kiragadott valamit abból, ami egy nagy halmaz része volt. Ezzel a következő kikötés is megszületett.

A második kikötés az, hogy mely társadalmi rétegekről kaphatunk információt az író műveiből. Nacume Szószeki az értelmiség csúcsához tartozott. Egyetemet végzett a korszak közepén, megjárta Angliát, magas fokú képzettséggel és intellektussal rendelkezett, tökéletesen tudott angolul és kínaiul, középiskolai, majd egyetemi tanár volt, és végül az ország egyik legismertebb írójává vált. Summa summarum, az elit tagja volt, és ha nem is a gazdasági elité, arról tudott beható tájékoztatást adni, amivel kapcsolatban állt. Szószeki főleg a közép-, felső-középosztályról ír, ennek okán műveiben nem jelenik meg a vidéki parasztság, ha mégis, az a vidéki elit, amely Tokióba küldi taníttatni fiait. Visszakanyarodva arra, hogy ha egy író hiteles fikciót akar teremteni, akkor érdemes azt megnézni, miről is ír. Szószeki arról ír, amiben élt: a középosztályról, az értelmiségről. Ebből kifolyólag válnak történetei hihetővé, és így válik a kikötés egyben validálássá.

Az irodalom és társadalom kapcsolata

Mivel irodalomhoz nyúlva szeretnék történetinek nevezhető munkát létrehozni, ezért érdemes megnézni, hogy milyen viszonylatban vizsgálták eddig az irodalom és társadalom, illetve irodalom és történelem kapcsolatát, egészen pontosan az irodalom társadalomábrázoló szerepét. A társadalom szempontjából két leglogikusabbnak tűnő megközelítése az irodalmi

¹ René Wellek – Austin Warren. *Az irodalom elmélete*. 104. idézik E. Kohn-Bramstedt. *Aristocracy and the Middle Classes in Germany*. London, 1937. 4.

alkotásoknak, ahogyan Inglis nevezi, a „reflection theory” (visszatükröző elmélet) és a „social control theory” (társadalmi kontroll elmélet). Az első az irodalom társadalomábrázoló szerepét, míg a második annak társadalomformáló szerepét nyomatékosítja.² Inglis tanulmányában arra próbál választ keresni, hogy a 20. század elején a novellák alapján a hősnők lekövezték vagy előíró szerepben léptek a társadalom elé. Kutatása lényegében nem jutott konkluzív bizonyításra, viszont mindkét elméletet azonos mértékben elfogadhatónak tartja, hiszen pár példán túlmenően nehéz bebizonyítani azt, hogy a regény előíró vagy leíró funkcióval bír.

Japán történelmi környezetéből adódóan a kontroll elmélet helytállóbbnak feltételezhető, mivel a Meidzsi-vezetésnek a szófogadó állampolgárok bizonyultak hasznosnak. A hagyományos japán felfogás szerint a regény nem minősült művészetnek, mivel a konfuciánus felfogásba nem fért bele a fikció „hazugsága”. Kezdetben a politikai vezetés nem foglalkozott az irodalom kérdésével, viszont voltak ellenzői a regény terjedésének, mint például Nakamura Keiu (中村敬宇 1832-1891), aki a regényolvasó személyeket nem tartotta rendes állampolgárnak, és úgy általában a regény negatív hatásait hirdette.³ Azonban a központi hatalom hamar rájött az irodalom „tanító” hatására, ezért 1872-ben kiadtak egy irányadást arról, hogy mi az irodalom feladata. „Az istenek tisztelete és a haza szeretetének megjelenítése; az Ég, a Föld, és az ember szerepének tisztázása; valamint a császárnak és akaratának való engedelmesség fontosságának kiemelése.”⁴ A következő évben témák megjelölésével is segítette az írók irányadását, amely többek között a patriotizmust, az uralkodó-alattvaló viszonyát, vagy a lélek halhatatlanságát jelenítik meg.

Az első modern japán regénynek Futabatei Simei (二葉亭四迷 1864–1909) *Ukigumoját* (*Sodródó felhő* 浮雲 1887–89) tartják, amelyre nagy hatással volt az irodalomkritikus Cuboucsi Sójó (坪内逍遙 1859–1935), egyúttal Futabatei mestere is. Cuboucsi elutasította a régi japán regényírás didaktikus jellegét, és próbálta a japán esztétikát a nyugati, modern regénnyel összeegyeztetni *Sószezu sinzui*-jában (*A regény esszenciája* 小説神髓 1885). Cuboucsi szerint: „A regény fő célja az emberi természet. A társadalom és szokások csak utána jönnek.”⁵ Az író feladata tehát a valós emberek mintájára ábrázolni karaktereit, valódi érzésekkel, ellenben nem fogja tudni hihetőnek beállítani szereplőit.⁶ Ez a felfogás a visszatükröző elméletnek feleltethető

² Inglis, A. Ruth. *An Objective Approach to the Relationship Between Fiction and Society*. 526.

³ Keene, Donald. *Dawn to the West. Japanese Literature of the Modern Era: Fiction*. 16.

⁴ Keene 21.

⁵ „The principal aim of the novel is human emotions. Society and customs follow next.” Keene 103. idézi Sójót

⁶ Keene 103.

meg, így már érzékelhető, hogy a japán irodalom milyen irányban indult meg modernitása kezdetén. Szószeki ugyan nem követett tiszta irodalmi irányzatot, mint a romantika vagy a realizmus, az ő stílusa inkább mindennek egyfajta keveréke volt, de Cuboucsi *Sószeu sinzui*-jának hatása is érződik munkásságán.

A visszatükröző elméletnek viszont, ha jobban belegondolunk, van egyfajta konzerváló hatása, de ez kifejezetten csak akkor állítható, ha a jelenlegi társadalmat jó fényben jeleníti meg,⁷ ami lényegében Szószekire vajmi kevésbé mondható el. Szószekinek esze ágában sem volt az 1870-es évek útmutatása szerint alkotni, persze ekkorra már a kormányzat sem igazán foglalkozott ennyire az irodalom állampolgár-formáló funkciójával. Szószeki autoritással szembeni fellépésének jele volt az is – regényein túl –, mikor nem fogadta el az Oktatásügyi Minisztérium kitüntetését, és ami az autoritás felől érkező gesztusnál jobban idegesítette az az volt, hogy meg sem kérdezték igényt tart-e ilyen kitüntetésre.⁸ A visszatükröző elmületről az is elmondható, hogy ha a valóságot próbálja ábrázolni, akkor „igazolja és erősíti a társadalmi normákat, magaviseletet és eszméket.”⁹ Lényegében ez azt jelenti, hogy az író szándékán kívül szolgálhatja a társadalom, a kultúra konzerválódását, amely pontosan azt mutatja, amire Inglis is jutott tanulmányában, miszerint nem tudta kimutatni, hogy a vizsgált művek pontosan mit is szolgálnak, a társadalomábrázoló vagy a társadalomformáló szerepkört.

A Meidzsi-kor

Azt lehet mondani, hogy lényegében az a Japán, amelyet ma ismerünk, a Meidzsi-korban (1867–1912) született meg. Ezalatt nem azt kell érteni, hogy minden akkor jött létre, ami japán, hiszen a több száz- vagy ezeréves kulturális és tradicionális múlt nem veszett ki Japánból, sokkal inkább azt lehet mondani, hogy egy új keretrendszerbe helyezték mindazt, ami már létezett, vagy akár egészen új dolgokat alakítottak ki belőlük. Tehát nagy hangsúlyt fektetve a kontinuitásra született meg egy egészen új Japán. Viszont van egy olyan szemlélete a japán kulturális fejlődésnek, amely „invented tradition”-nek (kitalált hagyomány) nevezi azt, ami létrejött a Meidzsi-korban. Ahogy sokan mások, Farkas is felhívja a figyelmet arra, hogy az „invented tradition” – amelynek számos szakirodalma van – nem feltétlenül teszi megfelelő kontextusba Japán kulturális hagyományosságának folytonosságát a Meidzsi-korszakba, hanem egyfajta újkeletű, modern ethosz létrehozásának narratíváját alkotja meg.¹⁰ Farkas kritikája

⁷ Albrecht, C. Milton. *The Relationship of Literature and Society*. 425.

⁸ McClellan, Edwin. *An Introduction to Sōseki*. 165–166.

⁹ Albrecht. 431.

¹⁰ Farkas Ildikó. *A japán modernizáció logikája*. 111–118.

Stephen Vlastos azon állítására, hogy a „kulturális tradíciók nem öröklődnek, hanem kiválasztódnak”¹¹ a következő: „Ha a tradíciók „kiválasztódnak”, akkor nem „kitaláltak”, hanem létező, kulturális örökség részét képező elemekből bizonyos szempontok alapján kiemelkedtek.”¹² A logikai hiba érzékelhető az idézett példa alapján, viszont Vlastos következő mondatban pontosít: „A kitalálás akkor lép be, amikor a japán „tradíció” retorikája tagadja a kulturális termelés történetiségét.”¹³

Míg a Vlastos által szerkesztett tanulmánykötetnek, amely azt a magyarázatot kérdőjelezi meg, hogy a japán tradíció töretlen folytonossággal lépett át a Meidzsi-korba, van létjogosultsága, addig a túlzásokba eső következtetések kiküszöbölésére is törekedni kell – mindkét oldalról. Eleve a vita kiindulópontja is kérdéses, ahogyan ezt a kritikát Vlastos is kiemeli, hiszen a tradíció eleve kitalált, a társadalmak által konstruált struktúrák. Továbbá a definíciók pontos meghatározásával is jobban értelmezhetővé válik a feltevés. A hagyomány („tradition”) és a szokás („custom”) közötti különbségtétel; különösen az „invented tradition” az elit, fentről irányított társadalomformáló eszköze, míg a szokás az széles társadalmi körökben általánosan elfogadottnak mondható.¹⁴ Erre azért fontos kitérni, mert Szószeki munkásságában fontos szerephez jut a tradíció és a modernitás világába ékelődött Japán.

Japán modern korba lépésének jeleként megszűnt a kasztrendszer, és mindenki egyenlőnek lett kikiáltva a jog előtt. Megszűnt a hadurak által irányított földbirtokrendszer, és helyébe a ma is működő prefektúra-rendszer (gyakorlatilag megyék) lépett, mindez a központi kormányzat irányítása alatt. Az általános hadkötelezettség is nagy lépést jelentett egy olyan társadalomban, ahol a fegyverhordás előjognak számított, vagyis a háború és harc intézménye a szamurájtársadalom sajátja volt előzőleg.¹⁵ Mindezzel együtt áramlott be az országba minden, amely nyugatinak, azaz modernnek számított: technológia, oktatás, tudomány, kultúra, jog, kapitalizmus stb. Ráadásul ez az európai, organikus fejlődéssel ellentétben Japánban hirtelen és egyben jelent meg 250 év szinte teljes elszigeteltség után.

A korszak első felében Japán fő jelszavaivá politikai és gazdasági értelemben a *fukoku kjóhei* (富国強兵 gazdag ország, erős hadsereg), illetve társadalmi és kulturális szempontból a *bunmei kaika* (文明開化 civilizáció és felvilágosodás) váltak, melyekkel integrálódni akart a fejlett

¹¹ Vlastos, Stephen. *Tradition. Past/Present Culture and Modern Japanese History*. 12.

¹² Farkas 116.

¹³ Vlastos 12.

¹⁴ Hobsbawm, Eric. *Introduction: Inventing Traditions*. 2.

¹⁵ Reischauer, Edwin O. *Japán története*. 107.

világba.¹⁶ Ehhez hozzárendelhető a *vakon jószai* (和魂洋才 japán szellem, nyugati technológia) is, amely nevéből kikövetkeztethetően pontosan arra épít, hogy a japánok pozitív tulajdonságaira alapozva a nyugati világ technológiájával Japánt fel lehet virágoztatni. A népesség 30 millióról 60 millióra növekedett a korszak kezdete és vége között;¹⁷ az 1880-as évek gazdasági válságát sikeresen átvészelte az ország, a mezőgazdasági és ipari termelés bővült, a külkereskedelem növekedett;¹⁸ 1889. február 11-én kihirdették a császárközpontú Alkotmányt és 1890-ben az első, kétkamarás, Országgyűlés is megalakult; és végül 1899-től, fokozatosan sikerült az egyenlőtlen szerződésektől is megszabadulnia az országnak.¹⁹ De ami igazán kulminálta a korszak sikerességét, az két győztes háború volt: az 1894–95-ös japán-kínai, amellyel valamelyest már meglepte Japán a nyugati világot, viszont ami igazán nagy megdöbbenést okozott, az az 1904–05-ös japán-orosz háború megnyerése. Ebben a korszakban élt és alkotott Szószeki, egy olyan korszakban, amikor Japán perifériából kikerülve tiszteletet szerzett magának a fejlett világtól, és végül az első világháborúban is a győztes oldalra állva odaülhetett a „nagyok” asztalához a béketárgyalásoknál.

Nacume Szószeki

Nacume Szószeki (夏目漱石) 1867-ben született, a Meidzsi-restauráció előestéjén. Szószeki és generációja pontosan abban a különös elegyben nőtt fel, amikor még klasszikus, kínai oktatásban részesültek elemi iskolás korukban, majd a középiskolás, és főleg egyetemi éveik során nyugati mintájában. Így esett ez meg Nacume Szószekivel is, aki 11 éves korára már tudott kínaiul,²⁰ így jártasságot szerzett a kínai és japán klasszikus gondolkodás és nyelv világában, viszont középiskolás korára angol irányt választott, és egyetemen ezt folytatva, a Tokiói Császári Egyetem Angol Tanszékén végzett.²¹

Ebben természetesen nem volt egyedül, és ehhez a képzési modellhez lehet sorolni kortársai közül szinte mindenkit, például Mori Ógai-t (森鷗外 1862–1922), Futabatei Simeit, Maszaoka Sikit (正岡子規 1867–1902), Siga Naoját (志賀直哉 1883–1971), vagy Simazaki Tószont (島崎藤村 1872–1943). Az ő utánuk következő generáció már nem tudott olyan

¹⁶ Totman, Conrad. *Japán története*. 411–412.

¹⁷ Farkas 25.

¹⁸ Totman 418–423.

¹⁹ Reischauer 125–126.

²⁰ Nathan, John. *Sōseki: Modern Japan's Greatest Novelist*. 8.

²¹ McClellan 155.

könnyedséggel írni és olvasni kínaiul, és a későbbieknek már csak az olvasással is meggyűlt a gondjuk.²²

A nyugati nyelvek adaptálásával a nyugati eszmeáramlatok is hatottak rájuk, mint a romanticizmus, vagy a korszakban népszerűbb, a realizmusból kinőtt naturalizmus. Míg egyeseket igen, Szószekit nem igazán lehet kategorizálni, ugyanis a tradicionális gondolkodást és technikákat a modernséggel ötvözve, a különböző irányzatokból ötleteket véve mindig egyedi stílusú műveket tudott alkotni.²³ Írói pályájának elején a szatíra, a humoros társadalomkritika jelenik meg *A macska vagyok* (*Vagahai va neko de aru* 吾輩は猫である, 1905) és *A kölyök* (*Boccsan* 坊っちゃん, 1906) című regényeiben.²⁴ *Haiku*²⁵ (俳句) szerű, kísérleti regénye, a *Kuszamakura* (*Fűpárna* 草枕, 1906) is közvetlen ezek után jelenik meg; különös novelláiról, például a *Tíz éjszaka tíz álma* (*Jume dzsú ja* 夢十夜, 1908), nem is beszélve.

Nem kellett sok évnek eltelnie, hogy írói génuszát az emberi természet komor leírására összpontosítsa, és ezt jelenítse meg regényeiben. A *Sansiró* (三四郎, 1908), *Sorekara* (*Azután* それから, 1909) és a *Mon* (*A kapu* 門, 1910) trilógiájával²⁶ elindult az emberi lélek sötétségének felfedezésére, amely a *Kódzsinban* (*Az utazó* 行人, 1912) is folytatódott.²⁷ Két kései remekműve, a *Kokoro* (*A szív* こころ, 1914) és a *Meian* (*Fény és sötétség* 明暗, 1916) ezeket talán még mesteribb fokozatra emeli. A Szószekivel foglalkozó kutatók között konszenzus van a téren, hogy ez a két regény az író mesterművei; talán a *Meiant* kicsit magasabbra is helyezve. A magnum opusának tartott *Meiant* 1916-ös halála miatt már nem tudta befejezni.²⁸

A regények materiális világa

A ruházat és kiegészítők (megjelenés)

A japánok öltözködési szokásait, ha nem is fenekestül forgatta fel, de erősen megváltoztatta a Meidzsi-kori modernizáció. Először is a Tokugava-kori²⁹ (*Tokugava dzsidai* 徳川時代 1600-1867) korlátozásokat, amelyek még az öltözködést is érintették, eltörölték.³⁰ Eljött a szabad ruhaválasztás kora, de ettől a trendek és preferenciák nem alakultak át egyik napról a másikra.

²² Kato, Shuichi. *A History of Japanese Literature Vol. 3. The Modern Years*. 108.

²³ Keene 305.

²⁴ Kato, Shuichi. *A History of Japanese Literature. From the Man'yōshū to Modern Times*. 247.

²⁵ 17 morából (szótag) álló, 3 soros (5-7-5 mora) japán vers.

²⁶ Vihar Judit. *A japán irodalom rövid története*. 71. Habár nem történeti trilógiáról van szó, ugyanis a cselekményeknek nincs közük egymáshoz. Csak egyfajta tematikai trilógiáról lehet beszélni.

²⁷ McClellan 200.

²⁸ Keene 345.

²⁹ Edo-kornak is nevezik (Edo dzsidai 江戸時代) az akkori főváros után, amely Tokióra lett átnevezve.

³⁰ Shibusawa, Keizo (ed.). *Japanese Culture in the Meiji Era. Vol. 5. Life and Culture*. 20.

Az átlagember (azaz a parasztság, szóval a legtöbb ember) életében a korszakban jobban megmaradtak a jól bevált, hagyományos öltözködési stílusok, de még a városokban sem volt általánosnak mondható a nyugati ruházat.³¹

A nyugati stílusú öltözékek fontos integrációs részét képezték a japán politikának a tekintetben, hogy a fejlett világközösség részének érezhessék, és elfogadtassák magukat.³² Ez elsősorban a férfiak frakk, öltöny, felöltő, ing, nadrág, lakkcipő, bakancs stb., egyszóval a bevett európai öltözködési szokások átvételét jelentette. Ennek kezdő lépéseit, pontosan emiatt, a kormányzat vezette be az állami szférában dolgozók számára, azaz a közfeladatot ellátó személyeknél. Tehát legelőször a politikusok, a hivatalnokok, a tanárok kezdtek el „gentleman” módjára öltözni. Az olyan egyéb, közfeladatot ellátók, mint a rendőrök vagy az állami vasút dolgozói pedig egyenruhát kezdtek el hordani. Természetesen a hadsereg tagjai is egyenruhát viseltek, pontosabban ők voltak az elsők, akik számára kötelező volt. A korszak előrehaladtával ez hatolt be más, állami szférában feladatot ellátókhoz, végül pedig az iskolákba a diákokhoz is.³³ Mindennek ellenére, a hagyományos japán öltözet nem szorult ki az otthoni viseletből az öltönyt hordók számára sem.

Mindez nem jelenti azt, hogy a japán ruhát csak és kizárólag otthon hordták a férfiak. Számos alkalommal abban mentek el hazulról, de általában nem formális alkalmakkal, például sétálni, vagy a közfürdőbe. A *Macska vagyok* Kusami tanár ura is épp abban ment el sétálni barátjával, ami rajta volt, *kimono* (着物) és *haori* (羽織),³⁴ vagy az egyik karakter *A kölyökből*, aki *kimono*t visel a fürdőbe tartva.³⁵ A hagyományosnak mondható japán ruhák, amelyek sokszor szerepelnek Szószekinél, a *jukata* (浴衣), *kimono*, *haori* és a *hakama* (袴). A *jukata* gyakorlatilag a nyári *kimono*, ugyanis semmiféle bélés nincs benne. Volt egy átmeneti *kimono*, amely már enyhébb béléssel rendelkezett; ezt tavasszal és ősszel viselték a meleg és hideg időszak között. Végül a *kimono* komolyabb béléssel rendelkező változatát hordták télen. A *haorit* a *kimono* fölé, mintegy felöltőként hordták. A *hakama* pedig az úgynevezett szoknyanadrág.³⁶ A nők ruházata nem sokban tért el a férfiakétól, mindössze annyiban, hogy

³¹ Hanley, Susan B. *The Material Culture: Stability in Transition*. 461

³² Molony, Barbara. *Gender, Citizenship, and Dress in Modernizing Japan*. 81.

³³ Shibusawa 22–23.

³⁴ Nacume Szószeki. *Macska vagyok*. 30. (Minden idézet Erdős György fordításából való.)

³⁵ Nacume Szószeki. *A kölyök*. 121. (Minden idézet Vihar Judit fordításából való.)

³⁶ Inouye, Jukichi. *Home Life in Tokyo*. 84–91

jobban a női idomokra igazították.³⁷ Azonban az *obi* (帯), a japán öv, sokkal kényesebb szerepet kapott a női viseletben, mint a férfiaknál.³⁸

Az első, és egyben talán legfontosabb kiemelendő, amely a japán szokás része is volt egyben, hogy a japán emberek már a Meidzsi-korban elkezdték azt a megkülönböztetést, hogy otthon hagyományos japán ruhát hordtak, míg ha elmentek hazulról, általában átöltöztek nyugati stílusú ruhába.³⁹ Az utóbbi különösen akkor volt érvényes, mikor munkába, vagy hivatalos ügyben kellett eljárniuk. Ez a mozzanat Szószeki összes regényében megtalálható, amelyek a vizsgálat tárgyát képezik. A *Micsikusza*nak már szinte a legelején találkozhatunk ezzel a jelenséggel. „Ahogy hazaért [Kenzó], átöltözött, és rögtön elvonult az apró dolgozószobájába.”⁴⁰ Reggel, otthonról való távozásakor pedig: „[Kenzó] gyorsan felvette nyugati ruháját, és készen állt, hogy a szokásos időben elinduljon hazulról.”⁴¹ Ez a ruhaváltás túl sokszor jelenik meg a regényekben, hogy mellőzni lehessen fontosságát. A *Macska vagyok*ban is, mikor Kusami hivatalos ügyben megy a rendőrségre, európai ruhában teszi ezt. „Ekkor felvette európai öltönyét és riksát hívott, hogy irányt vegyen a rendőrség felé.”⁴² Majd mikor hazaért, visszaváltott japán ruhájára. „A mester ezután átöltözött japán ruhájába és nyugodtan visszaült a kis hibacsi mellé, hogy tovább bámulja az olajospitlit.”⁴³ Ezáltal jól kivehető, hogy a japánok számára a publikum és a magánszféra kettőssége mennyire elkülönült.⁴⁴

Szószeki regényeiben a munkába (hivatalba, iskolába) igyekvő karakterek mindig nyugati stílusú ruhát öltenek magukra, viszont mikor hazaérnek, egyből átveszik a kényelmes japán ruhát. Ez a tisztán elkülönülő öltözködési szokás jól magyarázható olyan pragmatikai okokkal, hogy a japán életstílushoz – nem meglepő módon – egyszerűen jobban illett az organikusan kialakult ruházat. Ennek ékes példája a térdelő ülés, amely sokkal kényelmesebb japán ruhában, mint nadrágban, különösen a nőknek előnyösebb, mintha például az európai szoknyában próbálkoznak. Továbbá azzal is magyarázható, hogy hiába kezdődött meg a nagyfokú nyugatiasodás, a japánok belső életébe nem férközött be olyan könnyen, mint az otthoni

³⁷ Inouye 96.

³⁸ Inouye 99–101.

³⁹ Shibusawa 6.

⁴⁰ Natsume, Sōseki. *Grass on the Wayside*. 5. (Az idézéseknél az eredeti japán címet (Micsikusza) használok magyaros átírásból, valamint Edwin McClellan angol nyelvű fordításából idézek, hacsak meg nem jelölöm másként.)

⁴¹ Micsikusza 16.

⁴² Macska vagyok 422.

⁴³ Macska vagyok 438.

⁴⁴ Sand, Jordan. *House and Home in Modern Japan*. 154.

öltözködés, vagy az otthonokban található berendezés. E két elem össze is illeszthető, ugyanis nyugati bútorokkal (szék, asztal) lett volna kényelmes a nyugati ruha, de ezek lassan terjedtek el a Meidzsi-kori japán háztartásokban.⁴⁵ De a berendezésekről részletesebben később a saját fejezetében.

A japán típusú lábbelik közül a *zórit* (草履 szalmapapucs) és a *getát* (下駄 fapapucs) lehet kiemelni. A megfelelő utak kiépítéséig a városokban sem szívesen váltak meg az emelt fapapucsoktól, hiszen a drága nyugati cipő könnyen bepiszkolódott, idő előtt tönkremehetett. Nyugati lábbelik kezdetben csak a felső-, felső-középosztály tagjain jelentek meg. Általános elterjedésükben nagy szerepe volt a kötelező sorozásnak, ugyanis a besorozott parasztok itt ismerkedhettek meg a nyugati öltözködéssel, melyet mint szokást, hazavittek magukkal leszerelés után. Ez a ruházatra és a cipőkre ugyanúgy érvényes. Akárcsak a nyugati ruhák, a cipők is a városokban tudtak eleinte könnyen elterjedni, de mondhatni, az 1890-es évekre az egész országban általánossá vált a nyugati cipők viselete. Ennek ellenére vidéken akkor is szívesebben használták a *zórit* és a *getát*.⁴⁶

A *zóri* és *geta* előnyei ott is megmutatkoznak, hogy könnyebb fel- és levenni, ami azért fontos, mert a japán házba való belépéskor le kell venni a lábbelit, ugyanakkor hátránnyá is vált a Meidzsi-kor előrehaladtával. A nyugati stílusú épületekbe (irodák, hivatalok) nem engedték be *getában* az embert, csak *zóri*ban, cipőben vagy bakancsban, de a sárban a *geta* népszerűsége megmaradt, és porban is sokkal inkább használták, mint a *zórit*. Az épületbe való belépést úgy lehetett volna küszöbölni, ha ott tartanak egy *zórit* az adott épületben, de ez a lopásveszély miatt ésszerűtlennek bizonyult.⁴⁷ Valamilyen szinten ez is tovább segítette a nyugati típusú cipők elterjedését Japánban.

A fejfedőkre tovább lépve, azt lehet mondani, hogy a nyugati öltözethez nyugati kalap társult, de ha japán ruhát hordott az ember, akkor nem volt ilyen kikötés. Előtte nem különösebben volt divatban a fejfedő viselete, és volt olyan vélemény, amely szerint inkább csak a megjelenés kedvéért hordták, mint szükségessége miatt.⁴⁸ A *Macska vagyok*ban említve is van egy idős, régivágású ember, aki „még nem érzett olyan hideget, amely miatt ez ruhadarab szükségessé vált volna.”⁴⁹ Öltönyhöz és más nyugati ruhához hordták, de a japán öltözetekhez nem feltétlenül,

⁴⁵ Shibusawa 48.

⁴⁶ Shibusawa 33–34.

⁴⁷ Inouye 122–123.

⁴⁸ Inouye 129.

⁴⁹ *Macska vagyok* 129.

és ahogy egyre jobban szokott hozzá a japán ember a nyugati ruhákhoz, úgy nőtt hozzá a hasonló fejfedők viselete is.⁵⁰

Szószei regényeiben megjelenik szinte minden aspektusa a viseletnek: ruha, lábbeli, fejfedő, kiegészítők. A japán és nyugati ruha megkülönböztetett szerepéről már szó esett. De találkozunk öltönnyel (még gyerekeknek készített öltönnyel is⁵¹), tweed öltönnyel, frakkal, magasgalléros inggel,⁵² flanelinggel, felöltővel, cylinderrel, panamakalappal, keménykalappal, nyakkendővel, lakkcipővel, bakancssal. Természetesen a hagyományos japán öltözködés minden eleme megtalálható: *jukata*, *kimono*, *haori*, *hakama*, *geta*, *zóri*, japán szalmakalap.

Kiegészítők is szép számmal megjelennek. Szószei sokat emlegeti a láncos órákat, különösen az arany órát, de ezüst, vagy nikkellal is találkozunk. Ernyőről is ír Szószei, de *A kölyök*ben említett „ernyő”⁵³ funkciójáról nem esik szó. Az eredeti szövegben *kómorigasza* (蝙蝠傘) van írva, amely nyugati stílusú esernyő jelent, és mind eső, mind nap ellen használható. A *kómori* denevért jelent, utalva az esernyő formájára, illetve feltételezhetően arra is, hogy a Meidzsi-kor előtt a nyugati esernyők szinte mindig feketék voltak.⁵⁴ Ugyanez a *kómorigasza* *A kapuban* „napernyő”-ként van fordítva, és szövegkontextusból nem is feltétlenül rossz a fordítás, de nem teljesen pontos.⁵⁵ Viszont a 23. fejezetben *amegasza* (雨傘) van írva, amely már egyértelműen esernyőt jelent, és így is lett lefordítva.

Az előbb említett *kómori* is használható volt sétapálcának is, de Szószei konkrétan megemlíti magát a sétapálcát *A kölyök*ben.⁵⁶ Ennek használata is a Meidzsi-korban vált divatossá, szintén azért, mert a felvilágosodás egyik jeleként tekintettek rá.⁵⁷ A szemüveg, mint fontos és hasznos kiegészítő, szintén megjelenik *A kapuban*, a *Micsikuszában* és a *Macska vagyok*ban is, és értelemszerűen elsősorban azok körében lett népszerű, akik foglalkozásszerűen sokat használták, erőltették a szemüket: tanárok, hivatalnokok, akadémikusok.⁵⁸ Az egyik regényben

⁵⁰ Inouye 129.

⁵¹ „Egyszer elvitték [Kenzót] egy varrónőhöz, hogy nyugati stílusú öltönyt készítsen neki. Azokban az időkben elég ködös felfogásuk volt a japánoknak arról, hogy hogy öltözködtek a nyugati felnőttek, nemhogy a gyerekek. Pontosan emiatt az öltöny, amikor elkészült, bizarr kreálmánnyá vált.” Micsikusza 24.

⁵² „Olyan választékosan festett angol tweedöltönyében, gavalléros gallárjával, a hasán csillogó aranyláncával [...]” *Macska vagyok* 169.

⁵³ *A kölyök* 27.

⁵⁴ Shibusawa 42.

⁵⁵ *A kapu* 168. (Minden idézet Kolumbán Mózes fordításából való.)

⁵⁶ *A kölyök* 121.

⁵⁷ Shibusawa 43–44.

⁵⁸ Shibusawa 45.

tárcáról is, mégpedig angol tárcáról ír, egy másikban pedig pénzeszsákokat említ, azaz az emberek a pénz tárolására és hordására mindkét opciót használták.

A hajviselet megváltozása is fontos eleme volt a megjelenés modernizálásnak. A hagyományos, szamurájok által viselt, úgynevezett *csonmage* (丁髷) betiltásával és a rövidre nyírt haj propagálásával ösztönözték a frizura megváltozását.⁵⁹ A *csonmage* a fej tetején, közepén a haj leborotválásával, a maradék rész copfba igazításával, és a copf kopasz részre való előrehajításával készült.⁶⁰ Mivel a *csonmage* rendben tartása körülményes volt, és előnyei relatíve nem igen voltak, ezért nem sokan ragaszkodtak hozzá. Mégis egyfajta reakciós megmozdulásként akadt szamuráj, aki zokszón vette betiltását. Igaz, ez csak egy módosulata volt a kormányellenes politika kinyilvánításának.⁶¹ A *csonmage*, ha nem is ilyen okokból viseli Szószeki egyik karaktere, de megjelenik *A macska vagyok*ban. „A haját régi szokás szerint még varkocsban [*csonmage*] hordja a feje tetjén.”⁶²

A modern hadsereg bevezetése szintén lényeges szerepet játszott itt is, hiszen a katonának állt szamurájok is kénytelenek voltak alávetni magukat az előírásoknak. Ugyanígy, az átlagemberek körében is elterjedt a nyugati stílusú frizura. Természetesen ennek sem azonnal lett eredménye. Mint minden más dologgal kapcsolatban, a városi lakosság körében gyorsabban ment a változások elfogadása, mint vidéken. A vidéki anyák szégyent éreztek a fiaik megváltozott frizurájuk miatt, s előfordultak olyan esetek is, hogy jegyességet bontottak fel a *csonmage* hiánya miatt.⁶³

A hajviselet szabadságával kezdetben, kényelmi szempontok miatt, nők is viseltek rövid frizurát. Ám a kormány hamarosan beleszólt abba, hogy a nők rövidre vágatják hajukat, és kezdeményezte a hosszú, európai stílusú hajviseletet számukra. Mindez nem teljesen szorította ki a hagyományos hajkoronákat, mint a *shimadamage* (島田髷) vagy a *marumage* (丸髷), és az utóbbi Szószeki regényében is megjelenik.⁶⁴

Az arcszőrzetre vonatkozó szokásokban is fordulatot hozott a Meidzsi-kor. A Tokugava-korban rendelet szabályozta a tisztára borotvált arcot. Egyedül idősebb szamurájoknál fordulhatott elő

⁵⁹ 1876-ban az iskolás gyerekeknél előírták a *csonmage* helyett a nyírt haj viseletét. Vlastos, Stephen. *Opposition Movements in Early Meiji., 1868–1885.* 392.

⁶⁰ Inouye 107.

⁶¹ Például Simazu Hiszamicu, aki ellenezte a túlzott nyugatizálódást, többek között a nyugati ruhát és hajstílust is, és mindkettőt megtagadta élete végéig. Osakabe, Yoshinori. *Dressing Up During the Meiji Restoration: A Perspective on Fukusei (Clothing Reform).* 28–30.

⁶² Macska vagyok 129.

⁶³ Shibusawa 37.

⁶⁴ A kapu 64.

szakáll, de pofaszakáll szinte sosem. Itt is, mint sok más esetben, a hivatalnokok voltak az úttörők, akik jól ismerték a nyugati világot. A bajusz szinte tartozéka lett a magát komolynak tartó, pozíciót betöltő személynek.⁶⁵ A *Micsikusza* főszereplőjének önjellemzésébe is fontos elemek voltak a bajusz és a kalap. „Mostanra sokat változott pozíciója és életkörülménye. A jelenlegi fekete bajuszával és keménykalapjával összehasonlítva az egykori tüskés hajú képét, úgy érezte, hogy a kettőt egy világ választja el egymástól.”⁶⁶

Összességében mindről elmondható, hogy először a Nyugatot jól ismerők, nevezetesen az elit körében terjedt el, majd ment tovább a hivatalnokhoz, tanárokhoz, katonatisztekhez, és így tovább. Országos szinten a város-vidék kettősség jól kivehető. A városi, ezen belül is főleg a klasszikus értelemben vett polgárság sokkal fogékonyabb volt az új dolgokra, ebben is elsődleges helyet elfoglalva az új főváros, Tokió. Ami még elmondható, hogy a hadkötelezettség elévülhetetlenül járult hozzá ahhoz, hogy a megjelenés nyugatiasodjon vidéken is. Ez, mint már korábban említettem, azzal magyarázható, hogy a gyakorta vidéki, paraszti származású emberek megismerkedhettek a nyugati öltözködéssel, és alapvetően minden mással, ami a Nyugat volt.

Amikről fentebb szó esett, mind – így vagy úgy – megtalálható Nacume Szószeki regényeiben. Sőt nem csak, hogy megjelenik, de teljesen természetesnek hatnak. Azaz jól érezhető, hogy 1900 utánra, amikor is a regényei zöme játszódik, a nyugati szokások megjelenéssel kapcsolatos elemei (öltözködés, frizura, bajusz, kiegészítők) mind integrált részévé váltak a japán társadalomnak.

Étkezés

A japán konyha alapvető elemei Szószeki regényeiben megtalálhatók: rizs, hal, tea, különböző tésztafélék. Az egyik legelterjedtebb tésztaféle a hajdinalisztból készült szoba, de a búzalisztból készült *udon* (饅頭) is hasonló népszerűségnek örvend, vagy megemlíthető még a szintén búza felhasználásával előállított *szómen* (素麺). A világszerte japán nemzeti ételnek számító szusi is előfordul a regényekben, de nem is annyira gyakran, mint a tésztaételek – köszönhető ez talán a tésztafélék sokaságának. Szerepelnek még más ételek is, mint különböző kásák (hajdina, rizs,

⁶⁵ Inouye 108.

⁶⁶ 彼の位地も境遇もその時分から見るとまるで変っていた。黒い髭を生して山高帽を被った今の姿と坊主頭の昔の面影とを比べて見ると、自分でさえ隔世の感が起らないとも限らなかった。Micsikusza 1. fejezet (fordítás az eredetiből)

köles), a hal mindenféle elkészítési módja (nyersen, sütv, főzve, párolva, pástétomként, szárítva), vagy a szójabab különböző felhasználásokban.

A szusi már említésre került, de ezenkívül számos japán-specifikus ételt fogyasztanak a karakterek Szószeeki regényeiben. Ezek közül a következők jelennek meg: *mocsi* (餅 rizslisztből készült főtt gombóc), *szasimi* (刺身 főtt rizsen nyers hal), tofu vagy *tófu* (豆腐 szójababól készült „túró”), *tenpura* (天ぷら palacsintatészta szerű panírba forgatott hal, tengerigyümölcsök, zöldségek olajban kisütve). A japán konyha fontos eleme a *miszo* (味噌), amely általában szójababból készített, barnás paszta, főleg ízesítésre használják, illetve ami még fontosabb, az a belőle készülő leves. A *miszo* leves a japán reggeli nélkülözhetetlen tartozéka. Többnyire tofuval, hínárral és különféle zöldségekkel készítik.

Különböző húsfélékkel is találkozhatunk a regényekben, mint például a marhahús, amelyet a legtöbbször említ Szószeeki, vagy a borjú, kacsa. A macska elbeszéléséből kiemelhető, hogy „Az ember mindent megeszik, a rizst, a szárnyast, a halat-vadat.”⁶⁷ Látható ebből, hogy ekkorra már a japánok valóban mindenevők voltak. A húsfogyasztás szokása a Meidzsi-korban terjedt el igazán. Ez nem jelenti azt, hogy előtte egyáltalán nem fogyasztottak húst Japánban, de igencsak kevesen, ugyanis a buddhizmus széleskörű hatása végett a húsfogyasztást kerülték az emberek. „Mint általános szabály, a húst nem tartották rendes ételnek.”⁶⁸ Ez a szemlélet a Meidzsi-korban kezdett megváltozni, köszönhető ez számos tényezőnek. A tudományos nézetek elfogadásával a húsról, mint magas tápértékű élelmiszerre tekintettek. Evégett próbálta kiáltványokban is hirdetni a kormányzat, vagy újságcikkekben a húsforgalmazók. Továbbá a hadsereg szerepe itt is kiemelendő, mint megannyi mással, rengetegen itt találkoztak először a hússal, mint kalóriadús élelmiszer, amely a széleskörű elfogadottság felé billentette a megítélését. Habár a regényekben nem említi Szószeeki, de a sertéshús és a lóhús is fontos húsfélének számított a korban, illetve a különböző szárnyasok.

Külön kiemelhető állati eredetű élelmiszer a tojás és a tej, amelyeknek különleges szerep jutott a modernizálódó országban. A tojásfogyasztást ugyan már a 16. században behozták az európaiak, de igazán elterjedni ez is csak a Meidzsi-korra tudott. A japán tyúkok kisebbek voltak, így a tojásuk is kisebb volt. Megint csak, ez nem jelenti azt, hogy előtte nem ettek tojást a japánok, de nagy mennyiségben a Meidzsi-korszakban vált elérhetővé, ezzel együtt alapélelmiszerré. A *kölyök* című regényben a főhős rengeteg tojást eszik, azonban a többi

⁶⁷ Macska vagyok 287.

⁶⁸ Shibusawa 65.

regényben nem találkozunk ezzel a fontos élelmiszerrel. „Egy tányér krumplival csillapítottam az éhségem, aztán kihúztam az asztalfiókot, kivettem belőle két tojást, feltörtem a teáscsésze fölött, és végül azt is lenyeltem.”⁶⁹ Illetve „[...] vettem nyolc tojást. Önmagában nem tudtam volna elviselni a házinéni krumpliját!”⁷⁰

A másik, hasonló utat bejárt termék, a tej. A japán tehenek sokkal kevesebb tejet adtak az európaiakhoz képest, ezért szinte nem is volt szokás a tejfogyasztás. Csak a Meidzsi-korban vált fontos tényezővé, főleg a korszak vége fele. A tej, és különböző tejtermékek fogyasztását is hirdette a kormány. Eleinte a tej a beteg emberek, illetve a csecsemők ételének számított, de a korszak előrehaladtával egyre többen fogyasztották.⁷¹ Az 1900-as évekre már igen megszilárdulhatott a tej helye a japánok étrendjében, hiszen Szószeki sokszor említi meg. A vizsgált négy regény közül így vagy úgy, de mindegyikben megjelenik a tej. Ráadásul a *Micsikusza*ban pont betegeskedő ember fogyasztja, aki azt hiszi, hogy a tej meggyógyít bármit. „Ahogy a parasztok a fehér rizst, addig Kenzó nővére a tejet tartotta gyógyírnek mindenre.”⁷² És bátyja pénzügyi támogatásával napi élelmiszerként fogyaszthatja. „De neked köszönhetően mindennap tejet tudok inni.”⁷³ A *kölyök*ben pedig a főszereplő tejszállításon és tejbolton gondolkodik megélhetésként, mondhatni ezzel is azt jelezve, hogy a tejfogyasztás népszerű volt. „„Még akár azzal is el tudom tartani magam, ha eljárók házakhoz tejet hordani» – fordult meg a fejemben.”⁷⁴ Noha Isabella L. Bird utazónaplójából az derül ki, hogy a Meidzsi-kor elején nem lehetett – többek között – a tojás és a tej túl ismert és népszerű, de általános betekintés ad arról, hogy egy európai hogyan látta a japán konyhát:

„Tény, hogy a népszerű üdülőhelyek néhány szállodájának kivételével, amelyeket külföldieknek építettek, a kenyér, vaj, hús, tej, baromfi, kávé, bor és sör elérhetetlen és a friss hal ritka. Hacsak valaki nem tud csupán rizsen, teán és tojáson élni, időről időre ízetlen friss zöldségekkel kiegészítve, mást is ennie kell, mivel ezt a halas és zöldséges borzalmat, amelyet „japán ételnek” neveznek, csak kevesen tudják lenyelni és megemészteni, és ők is csak hosszú gyakorlás után.”⁷⁵

Az élettér lefestése

Az élettér alatt mind a belső, mind a külső tér beleértendő, azaz a közvetlen lakótér, a ház, valamint az utca képe. Szószeki regényeiből helyjel-közzel jól kiszűrhető a Meidzsi-kori

⁶⁹ A *kölyök* 118.

⁷⁰ A *kölyök* 193.

⁷¹ Shibusawa 69–71.

⁷² 田舎ものが米の飯を食うように、彼女は牛乳を飲むのが凡ての養生でもあるかのような事をいった。 *Micsikusza* 68. fejezet (fordítás az eredetiből)

⁷³ 「だけど御蔭様でこう遣って毎日牛乳も飲んでるし」 *Micsikusza* 4. fejezet (fordítás az eredetiből)

⁷⁴ A *kölyök* 17.

⁷⁵ Bird, L. Isabella. *Unbeaten Tracks in Japan*. 19.

japánok élettere. A japán lakás alapját a Tokugava-korból eredeztethető szamurájok lakóházai adták. Ez különösen a városokra mondható jellemzőnek, hiszen a városokban jelent meg a szamuráj helyett a modernnek nevezhető középosztály. Vidéken kevésbé fejtette ki hatását a változás, habár a helyi gazdag réteg előszeretettel emelte be a nyugati elemeket mindennapi életébe.

A japán ház egyik legjellemzőbb tulajdonsága a könnyűszerkezet volt, tehát fából épültek, belső térelválasztáshoz pedig papírfalakat és tolóajtókat alkalmaztak. A papírborítású tolóajtóknak kevésbé fényáteresztő (*fuszuma* 襖), illetve fényáteresztő fajtája (*sódzsi* 障子) is van, amelyeket, értelemszerűen, a több fényt igénylő helyiségeknél alkalmaztak.⁷⁶ Az üveglablakok, üvegezett ajtók egészen a korszak végéig ritkaságszámba mentek, de Szószei regényeiben mindkettő felfelmerül, lévén, hogy regényei a korszak vége körül születtek és játszódnak. „Összetörte a tolóajtó üvegtábláját és a kinti verandára esett.”⁷⁷ A tolóajtóban tehát megjelent az üveg, de az ablaküvegre is található példa. „A kellemes téli napsütés az üveglablakon át beszűrődött a szobába.”⁷⁸ Az üvegezett *sódzsi* egyébként *A kapuban* is megjelenik. „Két három perc múlva, amikor az asszony a sódzsi üveges részéhez hajolt, látta, hogy férje igen furcsa helyzetben alszik.”⁷⁹

Visszakanyarodva a könnyűszerkezethez, illetve a papír tolóajtóhoz, ezek kétélű fegyvernek foghatók fel: nyáron kellemesebb szellőzést tudnak biztosítani, viszont télen a hideg ellen vajmi kevésbé védenek. A könnyűszerkezetet legegyszerűbben talán a gyakori természeti csapásokkal lehet megmagyarázni. Japánban a földrengések száma magas, ezért a házakat úgy alakították ki, hogy a földmozgásoknak ellen tudjon állni,⁸⁰ valamint, ha mégis összedőlt a fából és papírból épült ház, esetleg a túlélés lehetőségét is növelte, ha nem kőépület omlik az ember fejére. Mégis volt még egy nagy hátránya ezeknek a könnyűszerkezetes épületeknek: a könnyű gyúlékonyság és az emiatt keletkező gyakori tűzvészek. A tűzvészekről való félelem meg is jelenik *A kapuban*. „Szószuke karba tett kezekkel ült, s a két szélroham közötti szünetben nyugtalanul neszelt, arra gondolva, hogy minden percben megszólalhat a félrevert harang tűzvészt hirdető kongása.”⁸¹ Valamint konkrétan tűzvészt is említene: „Tegnap is tűz volt a városban...”⁸² A tűzvész hatalmas probléma volt az ország szinte egész történelmében, egyedül

⁷⁶ Inouye 42.

⁷⁷ Micsikusza 87.

⁷⁸ Micsikusza 142.

⁷⁹ A kapu 6.

⁸⁰ Seidensticker, Edward. *Low City, High City: From Tokyo to Edo to the Earthquake*. 5.

⁸¹ A kapu 30.

⁸² A kapu 146.

a Meidzsi-korban kezdtek el egyre hatékonyabban védekezni ellene, de még így is voltak nagyobb várostüzek, például Tokióban 1879-ben és 1881-ben is, amelyek során tízezernél is több ház vált a lángok martalékává.⁸³

A japán stílusú lakóház az egész korszakban megmaradt túlnyomó többségben, a nyugati stílusú téglapépület a kevés gazdag kiváltsága volt csak. Szószeki regényhősei általában japán faépületben laknak, papír válaszfalakkal, nyugati bútorok nélkül. A japán ház sajátja a kevés bútor, a szobák zsúfoltságának elkerülése végett, ennek is köszönhető, hogy nem igen tudott elterjedni a nyugati stílusú ház a bútoraival. Az átlag szoba mérete 6 vagy 8 tatamis, és a középosztálybeli ház átlagosan 7-8 szobás volt.⁸⁴ Ugyan a vizsgált regényekben szobaszám és méret tételesen nem szerepel, mégis sok minden kiderül a japán középosztály életéről.

A vendég fogadására alkalmas szoba és az ehhez köthető társadalmi kapcsolat legjobban *A macska vagyokban*, *A kapuban*, és a *Micsikusában* jelenik meg a vizsgált regényekben. A szobáknak nem volt állandóan kijelölt szerepük, ugyanis a kevés bútor miatt könnyen át lehetett alakítani az éppen megfelelő élethelyzethez. Például, ha nem volt elég szoba, akkor egy helyiség szolgálhatott éjjel alváshoz, utána étkezéshez, nappalinak, vagy akár vendégfogadásra is. „Egy japán akár egész nap ugyanabban a szobán maradhat: aludhat, ehet, fogadhatja a barátait, vagy tanulhat anélkül, hogy akár felállna, hogy szobát váltson; mindez azzal, hogy épp milyen berendezéseket állítanak a szobába.”⁸⁵

A házhoz köthető tárgyakkal kapcsolatban is megjelennek a modernitást tükröző elemek. Ezek ékes példája a telefon, amely ritka eszköz volt még a Meidzsi-kor végén is. Szintén, főleg gazdagok engedhették meg maguknak, és különösen azoknál volt megtalálható, akiket hivatások végett könnyen el kellett érni, például orvosok vagy bábák. „A bábának, foglalkozásából adódóan, volt telefon a házában.”⁸⁶ De Kenzóéknál nem volt telefon („up-to-date item”), és „Bármikor telefont kellett használnia, egyszerűen átmentek a helyi orvoshoz és az övét használták.”⁸⁷ A másik említése a telefonnak a *Macska vagyokban* szerepel; ott a gazdag üzletember, Kaneda házában található telefon.⁸⁸ Egy még inkább kirívó eset a zongora említése *A kapuban*, amely birtoklását a korszakban kicsit sem túlzás luxusnak nevezni.

⁸³ Inouye 30.

⁸⁴ Inouye 41.

⁸⁵ Inouye 44.

⁸⁶ Micsikusza 130.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ *Macska vagyok* 140.

A házban való világítás a korszak elején nem kapott akkora hangsúlyt. Vidéken szinte alig használtak világítást, de még a városokban is a kezdetlegesen számító gyertyák és növényi olajjal táplált lámpák adták éjjel a fényt, de ezek általában nem voltak különösebben hatékonyak. A korszak előrehaladtával egyre népszerűbbé váltak a szén és olajlámpák (kőolaj), az utóbbi Szószekinél is megtalálható. „Akkoriban nem volt minden házban elektromosság, és nappalijukat most szokás szerint egy olajlámpa gyöngye fénye világította meg.”⁸⁹ Ebből az idézetből az is kinyerhető, hogy a *Micsikusza* történetének idején (1905 körül) az elektromosság nem volt még általánosnak mondható.

A nyugati stílusú épületek, amelyek Japán fejlődését célozták mutatni a Nyugatnak, a Meidzsi-kor „civilizáció és felvilágosodás” szerves részét képezték. Ahogy már feljebb is említettem, ez korántsem volt általános és széleskörű, mert csak a politikai vezetők vagy a gazdag üzletemberek engedhették meg maguknak, és gyakorta ők is csak presztízből építtettek maguknak téglaházakat. De ha még benne is laktak, általában akkor is tartozott a házhoz japán stílusú lakórész. Szószeki pont erről ír a *Micsikuszában*. A főhős, Kenzó, apósa jól menő politikai pályafutása csúcsán nyugati stílusú rezidenciát tartott fenn.

Egy másik példa erre a *Macska vagyok* Kanedája, aki jól menő üzletemberként a saroktelken épült európai házban lakik. Szószeki az újság által közvetített Ókuma gróf házáról szóló leírást is említi. Ilyen és ehhez hasonló esetek nem voltak ritkák a Meidzsi-kori Japánban. Kaneda európai házához a névtábla is tartozék volt. „Európai stílusú, ugye? Van ott egy névtábla, Kaneda feliratú...”⁹⁰ A japán házak tartozéka volt a névtábla rendszere, amely keresendő házszám bonyolult megtalálásához hatalmas segítséget jelentett. Egyébként a névtábla nem csak a házszám és név beazonosításánál segített, de a biztosítás (például tűzkár ellen) is azon volt jelezve, amellet a telefonszám is szerepelt rajta a díjbeszedés könnyítése érdekében.

A gazdagokon túl, természetesen a kormányzat is nyugati épületekbe helyezte működését, illetve komolyabb cégek is hasonlóan tettek. Továbbá a nyugati stílusú építészet a középületekben is átvette a domináns szerepet: iskolák, egyetemek, múzeumok, nagy vasútállomások stb. A nyugati étterem is egy példa a sok közül, melyet Szószeki is említ: „Miért lenne az olyan kitűnő gondolat, hogy egy nyugati típusú étteremben ebédeljen valaki? – szólta a mester, teát töltött és a vendég elé tolta.”⁹¹

⁸⁹ *Micsikusza* 77.

⁹⁰ *Macska vagyok* 116.

⁹¹ *Macska vagyok* 50.

A házból kilépve az utcaképhez jutunk. Ehhez sok minden hozzátartozik, s szerencsére szép számmal fedezhető fel Szószeki regényeiben is számos Meidzsi-kori jellemző. Ide tartozik az utca állapota, felhasználása, a közlekedés, amely szorosan hozzátartozik az utca- és városképhez, valamint egyéb dolgok, amelyek színesítették a Meidzsi-kori Japánt, és Szószeki is említés tesz róluk.

Az egyik legjobban feltárható eleme ennek a közlekedés. Japán közlekedése, mobilitása óriási változáson ment át a korszakban. A Tokugava-korban mindenki lábon közlekedett, kivéve a nemesség gyaloghintóin, vagy a szamurájok lovain, de alapvetően a ló sem volt rendszeres látvány. Ami még kiemelhető, hogy embert szállító eszközhöz állatot sosem fogtak be, ez is csak a Meidzsi-korban jelent meg. A kifejezetten japánnak mondható riksa (*dzsinrikisa* 人力車) is a Meidzsi-kor találmánya volt, amely legelterjedtebb formájában egy ember által húzott egy- vagy kétszemélyes, kétkerekű jármű. Sőt talán azt sem túlzás mondani, hogy a korszakra jellemző közlekedési eszköz volt a riksa. Csúcsmennyiségben kb. 50 ezer riksás működött Tokióban 1900 körül, és az egyéb közlekedési eszközök elterjedésével, mint például a villamos, fokozatosan szorult vissza számuk. A riksa említése mind a négy vizsgált regényben megtalálható, ezzel is mutatva azt, hogy milyen fontos eleme volt a japánok életének, főleg a nagyvárosokban. A gazdagabbaknak, mint Kanedáéknak a *Macska vagyokban*, saját riksásuk is volt⁹², vagy *A kapuban*, amikor Kenzó családjának még jól ment sora: „Azonban az időben még élt az édesapjuk, nem voltak megélhetési gondjaik, saját riksával rendelkeztek, s a kuli velük egy házban, a padlószobában lakott, és általában még nagy lábon éltek.”⁹³

Az előbb említett villamos, amely teherbírásával, újdonságával, és főleg olcsó útiköltségével fokozatosan szorította vissza a riksát, először Kiótóban, 1898-ban, majd Tokióban 1903-ban indult útnak. Ez az ingázó dolgozóknak, diákoknak nagy segítséget nyújtott a nagyobb távok legyőzésében, főleg, ha valaki az útvonalának közelében élt. Közvetetten megemlíti Szószeki a villamos bevezetését a *Macska vagyokban*, de *A kapuban* többször is megjelenik a történetben. Például Szószuke munkába járásának eszközeként: „[Szószuke] hivatalba menet és jövet villamossal kétszer is végigmegy a legforgalmasabb negyedeken [...]”⁹⁴

Az utcakép másik része az utak, járdák, és ezek minősége. Az aszfaltút és rendes kövesutak a forgalmasabb utcákon kívül még a városokban is ritkaság számban mentek. Általában murvával töltögették fel az utcákat, amely a por és a sár ellen nem sokat ért. A kövek közötti

⁹² *Macska vagyok* 158.

⁹³ *A kapu* 34.

⁹⁴ *A kapu* 13.

pocsolyaképződés nagy problémát jelentett, ezért a nyugati bőrcipőt sem szívesen hordták az emberek, mert könnyen besározódott, vagy száraz időszakban beporosodott. A cipő beázásáról ír Szószeki is *A kapuban*. „Néha azonban a hideg esőben bőrig ázott, vagy a hóolvadáskor valóságos pocsolyává vált utcán összesározta harisnyáját.”⁹⁵ Az utcák hasonló állapotban voltak szinte az egész korszakban, és a haladó közművesítéssel járó munkálatok is rendszeresen felforgatták az utakat, utcákat.

A közművesítésre szüksége volt a népességrobbanást megelőző városoknak, különösen Tokiónak, ezenfelül természetesen a nyugati fejlődés velejárója is volt. A közös kutakat vagy szerencsésebb esetben saját kutat felváltotta a vezetékes víz, ezzel együtt a csatornázás kiépítése is megkezdődött. A már korábban említett elektromos áram, ha nem is vált uralkodóvá, de folyamatos térnyerése kétségtelen volt. A gáz használata ehhez hasonlóan bővült, és eleinte ugyan csak világításra szolgált, később fűtéshez és főzéshez is igénybe vették.

A kapu 13. fejezetében már a vízdíj említése is ezt sugallja, de Szószeki konkrétan is leírja. „Akkor a házban még nem volt vízvezeték, úgyhogy a szolgálonak minden reggel és minden este az udvaron lévő kútról kellett vizet hoznia. A nagymosást is ott végezte el.”⁹⁶ Ez is azt mutatja, hogy mennyivel megkönnyítette a vezetékes víz az emberek életét. A gáz sokszori említése *A kapuban* is azt érzékelteti, hogy a gáz használata növekedett. A gázkályhával nem egyszer találkozunk: a fogászati rendelőben, a villamos hirdetőabláján. Illetve a gáz, mint világításra való használatával: gáz- és villanyvilágítás, vagy gázfény, de *A kölyökben* is megjelenik a gázlámpával.

A családi- és emberi kapcsolatok

A társadalomtudományi kutatások a japán társadalom egyik legfontosabb elemének az *ie* rendszert (家) tartják. Ez a konfucianizmusnak, vagy sokkal inkább a Tokugava-kori Japánban népszerű neokonfuciánus elveknek köszönhető, amely szerint a család fontosságát az individuum fölé helyezik. Továbbá a társadalmi rend tisztelete is előrébb való, mint az egyén személyes boldogsága. Ez a konfucianizmus öt elvéből kiemelhető, amely szerint az úr-szolga, apa-gyermek, férj-feleség, idősebb-fiatalabb (testvér) viszonylatában mindig az előbbinek van elsőbbsége, illetve a barátok közötti kapcsolatok fontossága az ötödik a sorban.

A japán császárkultusz felélesztésének relációjában is fontos szemügyre venni a fentieket. A japán nemzet feje a császár, aki alá tartozik minden japán család, tehát nagyban a japán nemzet

⁹⁵ A kapu 122.

⁹⁶ A kapu 149.

is egy *ie* lesz, a császárral a család élén. Kicsiben ez a család mikrokörnyezetében realizálódik, ahol a családfő szava a döntő, és csak egy fiú (általában a legidősebb) örökli meg az egész vagyont, és ezzel együtt a családfőiséget. Eggyel feljebb a japán cégek is hasonló elven működnek, ahol az alá-fölérendeltség kardinális kérdésként van kezelve. Mindezzel nagyjából át lehet látni a japán társadalom működését, de most a regények segítségével konkrétabb példákkal nézzük meg hogyan is működött a Meidzsi-korban a japán társadalom az emberi kapcsolatok területén.

Először is Szószekinél megtapasztalható az a motívum, hogy ha a saját életére jobban épülve hozza létre karaktereit, azok házassága sivárnak mondható. A *Macska vagyok* Kusami tanár úrának házassága kissé egyhangú, míg Kenzóé a *Micsikuszából* kifejezetten boldogtalan, és visszatérő elem a férj és feleség egymás meg nem értése – de különösen a férj szemszögéből. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a japán házasságok általában ilyenek voltak, ugyanis ezek már olyannyira nehezen kimutatható egyéni szeletei a történelemnek, hogy visszafejthetetlenek. De Szószeki házasságleírásai nem mindig boldogtalanok. A *kapuban* Szószuke házassága feleségével kifejezetten boldognak tekinthető. A *Micsikuszában* Kenzó felfogása a házasságról még talán a mai japán társadalomkoncepcióból is kiolvasható: „Akárhogy is nézzük, a feleség a férj alárendeltje.”⁹⁷

A házastársi kapcsolatoktól eltávolodva a baráti viszonyokra tekintve azt láthatjuk, hogy míg a *Macska vagyok*ban Kusami tanár úr barátai fesztelenül járnak-kelnek nála, addig Kenzó még a saját testvéreivel sem tudja megélni azt a bensőségességet, amely normálisnak lenne mondható. A *kapuban* Szószuke viszonya sem felhőtlen testvérével, és A *kölyök* főhőse is alig tud barátkozni. A japán társadalom merevségét jól mutatja a következő idézet: „Még ha tíz esztendővel ezelőtt együtt laktak is, ennyi idő után illenék kissé szertartásosabban köszöntenie Szuzukit. Meitei azonban füttyöl a konvenciókra.”⁹⁸ Szószeki a középosztály azon értelmiségét írja le Meiteijel, aki nem teljesen játszik a japán társadalmi szabályok alapján, hidegen hagyják őt, feleslegesnek tartja. Persze ez a mentalitás a japán társadalom csak egy vékony szeletére volt illeszthető.

Az emberi kapcsolatok egy kifejezetten fontosnak mondható része nagyon gyakran jelenik meg minden műben, a közvetítő szerepe. A japán ember nem szeret közvetlen segítséget kérni, vagy felkeresni valakit közvetlenül bármi kérése is legyen. A *Micsikuszában* Kenzót volt nevelőapja

⁹⁷ 「あらゆる意味から見て、妻は夫に従属すべきものだ」 Micsikusza 71. fejezet (fordítás az eredetiből)

⁹⁸ *Macska vagyok* 177.

sem közvetlenül keresi fel, hanem először küld valakit, aki közbenjár az ügyében.⁹⁹ Mikor Kenzót, még gyermekként, örökbe fogadta Simada, akkor is közvetítő lépett fel az ügyben először.¹⁰⁰ Házasság esetén is volt közvetítő a két fél között, még ha Kenzónak csak az öreg háztartásvezetőnőjét tudta megkérni erre.¹⁰¹ Még a nővére is csak úgy kért havi zsebpénzt Kenzótól, hogy megkérte testvérüket járjon el ügyében Kenzónál.¹⁰²

A *Micsikuszából* a japán társadalmi élet egy olyan mozzanata jelenik meg, amely, ha mindennaposnak nem is, de átlagosnak mondható volt, olyan értelemben, hogy nem számított különösnek, ez pedig az örökbefogadás. Ugyanis a japán családban a név fennmaradása volt a lényeg, nem pedig a vérvonal továbbvitele. Kenzó gyerekkorában apja egyik ismerőséhez kerül, mint örökbefogadott fiú, de később visszakerül igazi szüleihez, és hiába a jogi kötelék felbontása ezt követően, Simada vissza szeretné venni Kenzót fogadott fiának. Ezt magyarázni lehet az öregedő Simada kezdődő pénzügyi gondjaival, Kenzó magas társadalmi presztízsével (egyetemet végzett, egyetemen oktat, már elkezdett írni), jól jövedelmező foglalkozásával. Még ha jogilag nem is volt kötelessége, még csak fogadni sem Kenzónak Simadát, akkor is morális késztetést érez rá. „Kenzó akaratlanul elismerte magában, hogy bármennyire is visszataszító legyen a Simadával való érintkezés, helytelen lenne teljesen visszautasítani látogatását.”¹⁰³ Simada közvetítő emberét is fogadta, hiába nem akarta. „Úgy volt normális, hogy fogadja az idegent, ha hozzá jön; hogy akarta-e vagy sem, az nem számított.”¹⁰⁴

Mint azt feljebb láthattuk, a nő alá volt rendelve férjének, és azt is el lehet mondani, hogy a nők társadalmi helyzetét általánosságban nem lehetett egyenlőnek tartani a férfiakéval, mégis fontos szerepük volt a társadalomban, a családban. Értelemszerűen az elsődleges a gyereknevelés volt. Ironikusan pont az anyának kellett a fiúgyermek és férfiak társadalmi pozíciójának elsődlegességét hangsúlyozni a gyermekek nevelésekor. Ez a társadalmi szerep viszont főként a közép- és felsőosztály nőire vonatkozott, hiszen ők engedhették meg maguknak azt a „luxust”, hogy nem dolgoztak. Ezt közvetítette a *ryōszai kenbo* (良妻賢母 bölcs anya, jó feleség) felfogása, amely szerint az anyának jól kell nevelnie gyerekeit, és alázatosan kell viselkednie férjével vagy

⁹⁹ Micsikusza 18.

¹⁰⁰ Micsikusza 52.

¹⁰¹ Micsikusza 57.

¹⁰² Micsikusza 111.

¹⁰³ Micsikusza 22.

¹⁰⁴ Micsikusza 19.

a család férfi tagjaival szemben.¹⁰⁵ Meglepő módon a nemi szerepek ilyen fajta felosztása sokkal inkább volt a Nyugat hatása, mintsem a patriarchális hagyomány folytatása volt.¹⁰⁶

Még egy meghatározó szerepet töltött be a családban az anya: ő felelt a család pénzügyeiért. Hiába a férj volt a kenyérkereső, a hétköznapi pénzügyi gondokkal nem akart foglalkozni, ezért ez a lényeges feladat a nőre hárult, azonban érdemes azt észben tartani, hogy bármiféle nagyobb kiadás esetében a férj döntése volt a végleges. Mégis, ahogy megkapta fizetését, mindent átruházta feleségére, és a „költőpénzt” is a feleség adta férjének. Ezekre tökéletes példákat találunk Szószeki regényeiben is. „Az volt a szokása [Kenzónak], hogy minden hónap elején odaadja fizetését feleségének, majd teljesen ráhagyja a háztartás pénzügyeit. [...] Bármikor szüksége volt pénzre, a feleségétől kért.”¹⁰⁷ „Kenzó átment pénztárcájáért a dolgozószobájába. Sosem volt benne túl sok, mivel felesége kezelte a család pénzügyeit.”¹⁰⁸ A fentihez hasonlóan *A kapuban* is a feleség a kasszás. Éppen az évvégi számlarendezésekről beszél férjével, és „kihúzott a kimonójából egy férfi irattáskát, kivett belőle a pénztárcát, s átnyújtotta férjének.”¹⁰⁹

Pénzügyek, anyagiak

Gyakran említi sok mindennek az árát Szószeki, de kérdéses, hogy mennyire pontosan adta meg ezeket. Regényei általában nem sokkal korábban játszódtak Szószeki jelen korához képest, de a *Micsikusza* elbeszélésének ideje és a regény születése között több mint tíz év távolság van, tehát feltételezhető a pontatlanság az írótól, de a történeti leírások sem biztos, hogy pontosan adnak meg árakat. Mindenesetre a kettő összevetése lényeges következtetésekre ad okot. Tehát regényeire és más forrásokra támaszkodva tekintsünk be a Meidzsi-kori középosztály pénzügyeibe.

Egyetemi tanárként Kenzó keresete havi 120 jen (円), amelyre rámutat, hogy épphogy elég a hó végéig,¹¹⁰ előtte pedig középiskolai tanárként 40 jenes fizetése volt friss egyetemi végzettséggel.¹¹¹ A *Micsikusza* története 1903 és 1905 között játszódik. Ha feltételezzük, hogy Kenzót magáról ábrázolta Szószeki, ahogy a legtöbb kutató is gondolja, akkor Kenzó 1893 körül végzett az egyetemen. A japán-kínai háború (1894-95) előtt 40 jen kifejezetten jó fizetésnek számított, és 1905 körül havi 120 jen korántsem volt kis összeg. A középosztály az

¹⁰⁵ Tipton, Elise K. *Modern Japan: A Social and Political History*. 61.

¹⁰⁶ Brecher, W. Puck. *Japan's Private Spheres: Autonomy in Japanese History*. 51

¹⁰⁷ *Micsikusza* 32.

¹⁰⁸ *Micsikusza* 84.

¹⁰⁹ *A kapu* 180.

¹¹⁰ *Micsikusza* 21.

¹¹¹ *Micsikusza* 92.

átlag fölött keresett és költött, ezért érthető módon több pénzre volt szükségük. Összehasonlítás végett egy esztergályos keresete 1897-ben havi 16,25 jen, egy másik fémipari munkás havi bére pedig 16,38 jen volt.¹¹² Basil Hall Chamberlain *'Things Japanese'* (*A japán dolgok*) című átfogó, Japánnal foglalkozó művében azt említi, hogy 40 alapvető élelmiszer és áru átlaginflációja 42%-os volt 1896-ról 1899-re, amelyre nagy hatása volt a japán-kínai háborúnak.¹¹³ Azt nehéz meghatározni, hogy 1905-re vagy 1910-re milyen inflációs mutatói voltak az országnak, de az árszínvonal folytonos emelkedése része volt a japánok életének.

*A kölyök*ben, amelyet 1905-re lehet tenni a japán-orosz háború említése miatt, a főszereplő Tokióból elmegy tanítani egy vidéki városba, ahol 40 jent kap havi fizetésként,¹¹⁴ pont, mint Kenzó, habár legalább 10 év különbség van a két történet között. A történet végére a kölyök visszatér Tokióba, ahol a városi vasútnál kapott állást technikusként, havi 25 jenes fizetéssel.¹¹⁵ Ez a fizetés hitelessége alátámasztható James L. Huffman egy cikkével, amelyet a Meiji-kori szegénységről írt. Az 1900-as években a legszegényebbek 12-3 jent kerestek havonta, míg egy vasúti kalauz ennek pont a dupláját.¹¹⁶ Egy riksás akár havi 30 jent is össze tudott szedni.¹¹⁷ A *Macska vagyok*ból, amely szintén 1905 körül játszódik, kiderül, hogy egy kezdő vállalati dolgozó havi 30 jent visz haza, viszont a jól menő alkalmazott állítólag havi 250 jent is megkeres, plusz évi kétszer bónuszt is kap.¹¹⁸ Maga Szószuke sosem keresett rosszul, még ha nem is élt luxusban. Miután visszatért Japánba 1903-ban, egyetemi állásával évi 800 jent, másik tanári állásával pedig évi 700 jent kapott.¹¹⁹ Ez havi 125 jenre jön ki, közel annyi, amennyit Kenzó is keres. 1907-ben, mikor végleg visszavonult a tanítástól és teljesen az írásnak szentelte magát, az *Aszahi* újsággal (*Aszahi Shinbun* 朝日新聞) kötött szerződése szerint havi 200 jent keresett.¹²⁰ Hogy még jobban kontextusba tudjuk helyezni a kor jövedelmeit, a másik végletre is vessünk egy pillantást. A Japán Képviselőház összehívásakor 1889-ben a képviselők évi járadéka 2000 jen volt.¹²¹

Az áremelkedésre való panaszkodás *A kapuban* is megjelenik. Mikor Szószuke lehetséges béremeléséről van szó, a felesége így reagál: „Nem is lenne rossz, hiszen ezt a drágaságot már

¹¹² Shibusawa 321–322.

¹¹³ Chamberlain, Basil H. *Things Japanese*. 120.

¹¹⁴ *A kölyök* 20.

¹¹⁵ *A kölyök* 202.

¹¹⁶ Huffman, James L. *Poverty in Late Meiji Japan: It Mattered Where You Lived*. 25.

¹¹⁷ Chamberlain 284.

¹¹⁸ *Macska vagyok* 213–214.

¹¹⁹ Nathan 82–83.

¹²⁰ Nathan 137.

¹²¹ Chamberlain 234.

igazán nem lehet kibírni. Hogy ne mondjak egyebet, a hal ára csak amióta Tokióba költöztünk, kétszeresére emelkedett.”¹²² Majd folytatja azzal, hogy Szószuke diákéveihez képest mennyivel drágább lett az élet. „Egy adag hajdina metélt mindössze egy rinbe került, egy teljes menü pedig tizenkét szen és öt rinbe. Másodosztályú marhahúsból egy adagra való négy szen, a roastbeefnek való hús hat szen. A kabaréba a belépti díj három-négy szen. Ha egy diák hét jent kapott hazulról egy hónapra, abból tisztességesen meg tudott élni, de tíz jentől aztán már igazán úr módon élt.”¹²³ A *kapu* története 1909 körül játszódik, de azt, hogy Szószuke egyetemi évei mikor lehettek, sajnos nehéz meghatározni. Viszont Chamberlain pont hasonló körülményeket említ már 1904-ből. „Egyetemisták, akik korábban 11 jentől megvoltak, manapság 20 jentől is alig boldogulnak.”¹²⁴

Néhány elem a regények szellemi vonalából

Allúziók vagy metaforák Japánra és a japánokra a művekben

A *Micsikusza* 29. fejezetében Kenzó és egy fiatal ismerőse sétálás közben arról beszélnek, hogy egy gésa börtönbe került gyilkosság miatt közel 20 évvel ezelőtt, és most szabadult. Ez azt jelenti, hogy valahogy az 1880-as évek elején zárták el a külvilágtól. A Meidzsi-kor első és második fele között hatalmas fejlődés ment végbe. Képzeljük csak el, milyen lehetett annak a nőnek kikerülni egy olyan világba, amely szinte teljesen megváltozott bekerülése óta. Kenzó azt mondja, hogy „Nem tudok nem azonosulni vele. Az igazság az, hogy én is börtönben töltöttem egész fiatalságomat.”¹²⁵ Barátja értetlen kifejezésére elmagyarázza, hogy az egyetemről és a könyvtárról beszél, az volt az ő börtöne. De ez a börtön, az a sok év elzárás szükséges volt neki, hogy azzá váljon, amivé.

„Az egyedül töltött magányos évek szükséges előkészületei voltak a jelennek, mondta magának [Kenzó]. És bármin is menjen keresztül jelenleg, az szükséges előkészület a jövőhöz.”¹²⁶

Ebben a jelenetben az allúzió maga Japán múltja, jelene, és jövője. A Tokugava-kor Japán múltja, amely szükséges volt ahhoz, hogy Japán jelene olyan legyen, amilyen, és a jelen korszak fontos átfutás a jövőbe. A nő Japán metaforája, az elzárttság pedig a bezárkózásra utal. Ebből a bezárkózásból Japán úgy szabadult ki, mint ahogy a nő – egy új világba csöppent, amely teljesen ismeretlen számára. A jövő és a múlt szembeállítása Szószeki által számos regényben

¹²² A kapu 102–103.

¹²³ A kapu 103.

¹²⁴ Chamberlain 319.

¹²⁵ Micsikusza 47.

¹²⁶ Uo.

használt és kedvelt visszatérő, tematikus kép. Itt is, ha talán egy kis belemagyarázással eleveníthető fel a kép, de az idő használata mindenféleképp ott van.

Szintén a *Micsikus*zában még tisztábban kivehető az idő metaforikus használata. A 37. fejezetben, Kenzó a bátyjáról, Csótaróról így ír: „Mivel nem volt mit várjon a jövőtő, Csótaró teljesen belemerült a múltba.”¹²⁷ Ez a korszak generációs problémája volt. Sokak számára felfoghatatlan volt a korszak gyors fejlődése. Kenzó úgy érzi, hogy őt, a fejlődésre alkalmas értelmiségit, aki a jövőbe tekint, visszahúzzák. A múlt és jövő közé szorulva érzi magát, magányosan, elidegenedve. „A saját magányának – az előjövő évek folytatólagos magányának – elkerülhetetlenségét már rég elfogadta.”¹²⁸ Az értelmiségi elidegenedés ékes szószólója volt Szószeki, aki a múlt és a jelen, vagy inkább jövő, kibékíthetlenségére rámutatva próbálta megtalálni a kiutat, és egyik leghíresebb regényének, a *Kokoronak*, is ez a fő tematikája.

Egy másik utalás a *Macska vagyok*ban pedig arra a vélt vagy valós kisebbségi komplexusra mutat rá, amely japánok millióit nyomta az egész korszakban, nem más, mint az európaiak felsőbbrendűsége a japánokkal szemben. „Ha már itt tartunk, az ember hogyan is nyilatkozik a macskáról? Lekezelően. [...] Magasról tekintve, felületesen: egyik macska olyan, mint a másik. Úgy tűnik, hogy nincsenek is egyéni tulajdonságaik.”¹²⁹ Az európaiak nem voltak különösen magasztos véleménnyel a japánokról, vagy úgy *en bloc* az ázsiaiakról. Az etnocentrizmus, a Nyugati világ felsőbbrendűségi érzése jelenik meg Szószeki Macskájától. Az, hogy az író szócsöve-e itt, vagy a japánság szószólójának szánja a Macskát e szerepben Szószeki, az kérdéses, de az allúzió működik. Annál is inkább beazonosíthatóvá válik, mert rögtön ez után az értékítélet után említi azt, hogy az orosz-japán háború második évében jár a történet, azaz kiindulási pontot ad az előző allúzióra.

Az ember-macska nyugati-keleti metaforával még többször találkozhatunk a regényben. A Macska „elemberesedése” is arra mutat, hogy a japánok közelednek a Nyugathoz. „Ahogy egymás után szembesülök az ember szimpátiájának jeleivel, lassan megfejtkezem róla, hogy macska volnék. Egyszer – nem is tudom már, mikor – olyan érzésem támadt, hogy létem a macskáétól az emberi felé közeledik.”¹³⁰ Ez a harmadik fejezet elején található, ahonnet elhatározza a macska, hogy a macskákkal való viszonyairól többet nem mesél, hanem csak az

¹²⁷ Micsikusza 60.

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ Macska vagyok 25–26.

¹³⁰ Macska vagyok 92.

emberekről fog tudósítani. Japán kilép Ázsiából, és a Nyugatra koncentrálni. „Néha-néha már mintha ember volnék magam is... reménnyel tölt el önnön fejlődésem.”¹³¹

Ugyanezen a vonalon maradva, a Nyugattal szembeni alárendeltség érzése még mindig megmutatkozik. „A macskának csak az a baja, hogy erő dolgában nem ér föl az emberrel. Márpedig a mondás azt tartja, hogy az erőse a jog, így aztán ebben az esendő világban, legyen bár az oldalán az igazság, mégsem hallgatják meg a macska érvelését.”¹³² Ez nem más, mint az egyenlőtlen szerződések évtizedeire való utalás, amikor Japán erő hiányában nem volt képes egyenlőséget kiharcolni Nyugattal. Az Ivakura-misszió tagjainak is hasonlózt mondott Bismarck: „...a nemzetközi jogot a hatalmak addig tisztelik, amíg saját érdekeiket szolgálja, azon felül pedig az erő politikája marad.”¹³³ Azonban épp, mikor Szószeki a *Macska vagyok*-ot írta, Japán úton volt afelé, hogy kiharcolja ezt az egyenlőséget magának a japán-orosz háború megnyerésével. *A kölyökből* ugyanez az érzés cseng ki, mikor a következő hangzik el: „Might is right [...] az erősebb jogán. Sajnos régóta tudjuk, mit jelent az erősebb joga.”¹³⁴

Szószeki és az individualizmus

Szószeki munkásságában fontos szerepet kap több kettősség is, amelyekkel szemben találta magát a Meidzsi-korabeli japán; ezek közül talán a két legfontosabbként kiemelhető: a tradíció és a modernitás, valamint a konfucianizmuson alapuló kollektív csoportszemlélet és a nyugati értékrendből átemelt individualizmus egymás mellé állítása, összeütköztetése. Jól érzékelhető a japán és nyugati (dolgok, eszmék) szembenállásának kettőssége, mely mondhatni érvényes az egész Meidzsi-kori Japánra.

Az individualizmusról való diskurzus a négy regény közül legkiemelkedőbben a *Macska vagyok*-ban kerül felszínre, ugyanis abban több helyütt is felelegetik a karakterek azt, hogy az individualizmus divatos,¹³⁵ vagy hogy „A mai emberben túlteng az öntudat.”¹³⁶ továbbá „Ébren és álunkban egyre csak magunkra figyelünk, áthat bennünket az öntudat, s ettől válik minden szavunk és cselekedetünk mesterkéltté.”¹³⁷ Különösen ezután, a regény vége felé

¹³¹ *Macska vagyok* 92.

¹³² *Macska vagyok* 153–154.

¹³³ Tamás Csaba Gergely. *A „jelképes” császárság alkotmánya: Fejezetek a japán alkotmánytörténet köréből.* 46.

¹³⁴ *A kölyök* 52.

¹³⁵ *Macska vagyok* 371.

¹³⁶ *Macska vagyok* 500.

¹³⁷ *Macska vagyok* 501.

esik komolyabb okfejtésbe Kusami és baráti társasága az individualizmusról, voltaképpen túlzó kritikával élve róla, de már a fentiekből is érződik az inkább negatív kicsengés.

Olyan szintű hiperbolával szemlélteti Szószeki Kusamin keresztül a túlzott individualizmust, hogy az alapvető társadalmi struktúrák is megkérdőjeleződnek, hogy az egyéniség legnagyobb megkötője nem más, mint maga a család és a házasság. Ezt levezetve arra jut Kusami, hogy a jövőben a család intézménye elavulttá válik, és az emberek nem fognak házasságot kötni, hiszen ezek önmaguk korlátozása lennének. Ráadásul „a régieket” emlegetve példálózna, ezzel is hangsúlyozva azt az általános felfogást, hogy a régi dolgok jobbak, hogy régen minden jobb volt: „Micsoda különbség van a régi és a mostani emberek között.”¹³⁸ Majd Kusami belekezd fejtegetésébe:

„Bármennyire meglepő is – a jövőben nem lesz házasság. A következő okok miatt. Mint már az imént említettük, a mai világ középpontjában a személyiség található. Egykor a családot a családfő, a községet az előljáró, a tartományt annak főnöke képviselte, rajtuk kívül egy léleknek sem volt személyisége. Ma már mondani sem kell, mindenki azonnal látja, hogy te te vagy, én meg én. Ha két ember találkozik az utcán, lelkükben rögtön összezsápnak. „Én ember vagyok ám! – Hát még én!” S mennek tovább. És erősödik bennük az egyén. [...] Ha a rokonság szétszóródik, majd a szülő és gyermek is megtalálja a maga külön útját, hamar megszokják az új helyzetet és megindulhat a személyiség fejlődése és korlátlan elismerése. [...] Miután egy szép napon a gyermek és a szülő meg a testvérek külön-külön találják magukat, nem marad más hátra, mint az utolsó lépés – el kell válniuk a házastársaknak is.”¹³⁹

Egyértelműen érződik Szószeki maró gúnya Kusamin keresztül azokra a nézetekre, melyek szerint gépiesen szükséges másolni a Nyugatot, még ha ez a szemlélet már nem volt különösebben népszerű az 1900-as évekre.

A másik hiperbola Kusami tanár úr előadásából az, hogy az individualizmus térnyerésével az írók, költők munkáira már senki sem lesz kíváncsi, hiszen mindenki a saját egojával lesz elfoglalva; sem ideje, sem kedve nem lesz az embereknek foglalkozni vele. „Ha mindenkinek megvan a saját egyénisége, mit érdekl, hogy a másik miféle verseket fabrikál?”¹⁴⁰ Egyszerre mutatja meg az egyén fejlődésének előnyét és hátrányát is, különösen a túlzott individualizmus problematikáját, amelyet egoizmusnak is lehet nevezni Szószeki munkássága alapján. „Az egyéniség kibontakozása együtt jár az egyén szabadságának kiteljesedésével.”¹⁴¹ Igen ám, de

¹³⁸ Macska vagyok 512.

¹³⁹ Macska vagyok 513–514.

¹⁴⁰ Macska vagyok 517.

¹⁴¹ Macska vagyok 517.

az előző idézet erre tromfol rá, hogy ha az egyéniség addig eljut, hogy csak önmagával van elfoglalva, akkor mindenki más véleménye létjogosultság nélkül marad.

Ugyan nem lehet pontosan tudni, hogy Szószeki mennyire tulajdonította magának ezeket a gondolatokat, de sokkal valószínűbb az, hogy ezeket csak Kusami karakterének kiélezésére használta, illetve maga a gondolat kiparodizálására. Szószeki ellenezte a teljes Nyugat-másolást, viszont a személy fejlődésének szempontjából fontosnak tartotta az egészséges individualizmust. Pontosán erről beszél az *Az én individualizmusom* vagy *Individualizmusom* (*Vatakusi no kodzsinsugi* 私の個人主義) címen elhíresült beszédében, melyet a *Gauksúin*-ban (学習院) adta elő, amely a kor elitjének volt iskolája, lényegében ott nevelkedett japán gazdasági, politikai és katonai elitjének java. „Az én időmben ez rosszabb volt [a nyugatiak másolása]. Tulajdoníts valamit – bármit – egy nyugatinak, és az emberek vakon követni fogják, miközben úgy viselkedek, mintha ez nagyon fontossá tenné őket.”¹⁴² Szószeki beismeri, hogy ő is ebbe a hibába esett, és ebből kiindulva jött rá a személy individuumának fontosságára, mely meg tudja különböztetni a japánt a nyugatitól, de a japánt a japántól is. Regényeit fontos médiumnak tartotta arra, hogy a japánok ráébredjenek a Nyugat okvetlen másolásának haszontalanságára, sőt a mások vakon való követésének feleslegességére is. „Elhatároztam, hogy könyveket fogok írni, hogy elmondjam az embereknek, nem kell a Nyugatot másolniuk, azt, hogy mások után futni vakon – ahogy csinálják – semmi mást nem fog okozni, csak szorongást.”¹⁴³

Másik fontos eleme beszédének a társadalmi elit szerepvállalása volt, szintén az individualizmuson keresztül rámutatva. Kiemeli azt, hogy hallgatósága magas presztízsű iskolába járó diákok, akik nagy valószínűséggel a hatalom közelébe fognak kerülni felnőtt korukban, így vagy úgy, de ők fogják irányítani az országot. Ez nem csak tiszteletreméltó feladat, amely pénzzel és hatalommal jár, de pontosan ebből kiindulva felelősségteljes is. Számukra, mint a felsőosztály tagjai, sokkal nagyobb lehetőségük van személyiségük felépítésére, individualizmusuk kiteljesedésére, mivel rendelkezésükre áll a szükséges pénz és hatalom. „A hatalom eszköz arra, hogy valaki ráerőltesse individualizmusát másokra. Ha ez a megfogalmazás túl önkényesnek érződik, mondjuk azt, hogy a hatalom használható így is.”¹⁴⁴ Szószeki három fontos dolgot emel ki a hatalom és a személyiséggel kapcsolatban:

¹⁴² Rubin, Jay – Natsume, Sōseki. *Sōseki on Individualism*. 'Watakushi no Kojinshugi' 33. (Az eredeti szöveg angol nyelvű fordítását közli Rubin. Innentől „Individualizmusom”-ként hivatkozok a szövegre.)

¹⁴³ Individualizmusom 34.

¹⁴⁴ Individualizmusom 37.

„Először is, ha személyiséged fejlődését akarod kivitelezni, tisztelned kell mások individualizmusát. Másodszor, ha a birtokodban lévő hatalmat használni szándékozod, akkor teljes mértékben tisztában kell lenned a vele járó kötelességgel. Harmadszor pedig, ha szemléltetni akarod pénzügyi hatalmadat, tisztelned kell a vele járó kötelességeket.”¹⁴⁵

Szószei kettőssége felfedezhető a konvenciók és a modern eszmék közé keveredve, ugyanis kibékíteni a kettőt egymással nem feltétlenül fog belső disszonancia nélkül végbemenni. Szószei saját kettősségével valószínűleg tisztában volt, ugyanis kiemeli Kenzóval kapcsolatban, akit jó szerével magáról mintázott, hogy hiába a magas iskolázottság és nyugati eszmék, azért „régivágású” gondolatai akadnak. „Különös módon, Kenzó iskolázottsága ellenére ebben a viszonylatban régimódi volt. Míg hitt abban, és törekedett is rá, hogy magáért éljen, addig abban az elejétől fogva nem kételkedett, hogy a feleség a férjért létezik. – Akárhogy is nézzük, a feleség a férj alárendeltje.”¹⁴⁶ Ez esetleg arra mutat rá, hogy személyes életében sokkal nehezebben tudott ideáinak megfelelni, hiába látta és értette társadalmi szinten a haladás eszméit, és általában regényeiben is, és mint láthatjuk közszereplőként is fellépett mellettük.

Ugyan hierarchia és társadalmi viszonyok szempontjából a férj-feleség kapcsolat is tekinthető egy hatalmi pozíciót tükröző kapcsolatnak, viszont ami még fontosabb összeköthető pont a hatalom és a személyiség egymás ellen szegülésében, azt *A kölyök*ből lehet a legjobban szemléltetni. *A kölyök* főszereplője önmagában az autoritást megtagadó jellem ábrázolása akar lenni, még ha ezzel saját maga nincs is teljesen tisztában, hiszen túl egyszerű és őszinte személy, és ez a személy egyértelműen kudarcra van ítélve a modern és a régi világ negatív hatásaival szemben. McClellan a szamurájság pozitív jegyeinek tükörképét látja a *Kölyök*ben, különösen annak romantizált megszemélyesítését, anakronizmusnak titulálva, és magát a regényt „a modern társadalommal szembeni vádiratnak” nevezve.¹⁴⁷ Abban igaza van McClellannek, hogy Szószei a társadalom visszásságaira mutat rá regényében, arra a kettősségre, hogy egy tanár ha elmegy „kifőzdébe” enni, társadalmi helyzete végett alantásnak számít, és ezt a tanári kar ki is fejti a *Kölyök*nek, holott mindenki tisztában van azzal, hogy az egyik tanár (Pirosinges) egy másik tanár jegyesére pályázik, és ennek senki sem ad hangot. Vagy az, hogy az előbb említett tanár, Pirosinges, egyik kollégájával titokban, gésával tölti az éjjelt. Az egész regény teli van

¹⁴⁵ Individualizmusom 40.

¹⁴⁶ 不思議にも学問をした健三の方はこの点においてかえって旧式であった。自分は自分のために生きて行かなければならないという主義を実現したがりながら、夫のためにのみ存在する妻を最初から仮定して憚らなかった。「あらゆる意味から見て、妻は夫に従属すべきものだ」Micsikusza, 71. fejezet (fordítás az eredetiből)

¹⁴⁷ McClellan 171.

ilyen és ehhez hasonló képmutatással, amely nem is feltétlenül a modern világnak mutatott fricska, hanem a japán társadalom kettősségének.

Pirosinges, igazgatóhelyettes lévén, fel is hívja a Kölyök figyelmét arra, hogy egyszerű őszintesége nem feltétlenül összeegyeztethető a társadalmi elvárásokkal. „Túl nyíltan fejezed ki magad, nem kell annyira nevén nevezni a dolgokat..., jól van..., azt hiszem, érted miről van szó. Ha továbbra is ilyen szorgalmas leszel, akkor az iskola ezt jó néven veszi, és ha a körülmények is úgy alakulnak, szerintem az illetményedet is némileg meg fogják emelni.”¹⁴⁸ Ez az illetményemelés úgy valósulhat meg, hogy különböző intrikákon keresztül Pirosinges eltávolította az egyik tanárt az iskolából, és ezért tudják megtoldani a Kölyök fizetését, de természetesen belső értékítélete miatt nem tudja elfogadni ezt az ajánlatot. A regényből ez csak egy mozzanat pont arra a gondolatra, amelyről Szószeki is beszél *Individualizmusában*, hogy a hatalommal való visszaélés semmilyen formája nem elfogadható – még az ilyen „kis” szinten sem –, így az egész regényben Pirosinges negatív figurának minősül. Az individuum másik végén pedig a Kölyök áll, aki nem hajlandó úgy elérni az előmenetelt, hogy az mást megsértsen személyiségében.

Rövidre fogva, Szószeki véleménye az individuumról, az individualizmusról összefoglalható az élni és élni hagyni elvével. Saját gyarapodásunk ne más kárára történjen, hatalmi helyzetünkben adódóan ne hátráltassuk a másikat. „Ahogyan én látom, az individualizmus egyszerre hirdeti mások létezésének és saját magunk tiszteletét. Ezt tartom a legméltóbb filozófiának.”¹⁴⁹ (42)

És mégis, ami egészen egyedivé teszi Szószeki beszédét, az individualizmusról való felfogását, az az a kibékülési kísérlet, amellyel megpróbálja összeegyeztetni a nacionalizmust, vagyis a japán nemzetfelfogást, és az individualizmust. A kettőt nem egymásnak ellentmondónak tartja, hanem komplementernek. A személy szabadsága igazán csak akkor szárnyalhat, ha biztonságban, jólétben élhet, ehhez pedig prosperáló országra van szükség. Ezt úgy tudja elérni az egyének közössége, a kollektív társadalom, ha közösen összefogva építenek fel egy erős országot, amelyben aztán az egyén szabadon élhet, és személyiségének szabad utat engedhet.

„Senki; még egyszer mondom: senki sem lesz közönyös a nemzet biztonságával kapcsolatban, amikor országa veszélyben van. Viszont amikor az ország erős és a háború esélye alacsony,

¹⁴⁸ A kölyök 13.

¹⁴⁹ Individualizmusom 42.

amikor nincs veszély külső támadástól, akkor a nacionalizmusnak csökkennie kell és utat kell engedjen az individualizmusnak, hogy betöltse az űrt.”¹⁵⁰

Konklúzió

Szószeki regényeit megvizsgálva és összehasonlítva a kor bemutatásával foglalkozó tudományos munkákkal, arra lehet jutni, hogy Szószeki fikcióinak megformálásánál hűen vissza tudta adni azt a kort, amelyben élt, és amelyről szóltak regényei. A karakterek – olvasás szempontjából is – valósan érződnek, de a társadalomtudományi munkák alapján is vannak beazonosítható motívumok (vagy inkább előítéletesség) különböző társadalmi helyzetű emberekkel szemben. Mégis, ami a legjobban működik, az az emberi kapcsolatok bemutatása, ahogy egymással viselkednek az emberek, milyen viszonyok fellépnek közöttük, és ez a japán társadalmat vázoló tudományos művekből igazán jól kimutatható.

A tanulmány érzésem szerint jó úton halad, viszont a feladat kolosszális mivoltából a munka korántsem mondható befejezettnek. A négy regény a tanulmány kezdeti céljainak alapos kielégítése végett az egyik szempontból szükséges volt, nevezetesen a materiális világ minél alaposabb feltárásához és leírásához. Viszont, mint az látható is, a tanulmány másik kulcsfontosságú eleméhez pedig túl sok a négy regény. Nem lehet alaposan és következetesen megjeleníteni négy regényből mindazt a gondolati halmazt, amelyet ezek a munkák mélyen magukban hordanak. Ezt sajnálatos dolognak tartom, hiszen a regény központi eleme mégiscsak az a szellemiség, amellyel üzeni akar, de egyúttal örömdetesnek is mondható abból a szemszögből, hogy a munka haladhat tovább, és Szószeki regényeinek teljeskörű kiaknázásához még rengeteg lehetőség adódik, illetve még több idő és energia szükséges.

Pályamunka lezárásának dátuma: 2023.01.11.

¹⁵⁰ Individualizmusom 45.

Felhasznált szakirodalom

Albrecht, C. Milton. „The Relationship of Literature and Society” in *American Journal of Sociology*, Mar., 1954, Vol. 59, No. 5 (Mar., 1954), pp. 425–436.

Bird, L. Isabella. *Unbeaten Tracks in Japan*. London: John Murray, 1888.

Brecher, W. Puck. *Japan's Private Spheres: Autonomy in Japanese History, 1600–1930*. Leiden: Brill, 2021.

Chamberlain, Basil H. *Things Japanese*. San Diego: Stone Birdge Press, 2007.

Farkas Ildikó. *A japán modernizáció logikája*. Budapest: L'Harmattan, 2018.

Fukutake, Tadashi. *The Japanese Social Structure: Its Evolution in the Modern Century*. Tokyo: University of Tokyo Press, 1989.

Hanley, Susan B. „The Material Culture: Stability in Transition” in Janesen, Marius B. – Rozman, Gilbert (eds). *Japan in Transition*. Princeton: Princeton University Press, 1986. 447–471.

Hobsbawm, Eric. „Introduction: Inventing Traditions” in Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Huffman, James L. „Poverty in Late Meiji Japan: It Mattered Where You Lived” in *Demographics, Social Policy, and Asia (Part II)* Vol. 23:2 (Fall 2018), pp. 25–30. (elérve: <https://www.asianstudies.org/publications/ea/archives/poverty-in-late-meiji-japan-it-mattered-where-you-lived/>, utolsó letöltés ideje: 2023.01.11.)

Inglis, A. Ruth. „An Objective Approach to the Relationship Between Fiction and Society” in *American Sociological Review*, Aug., 1938, Vol. 3, No. 4 (Aug., 1938), pp. 526–533.

Inouye, Jukichi. *Home Life in Tokyo*. Tokyo: The Tokyo Printing Company, 1910.

Rubin, Jay – Natsume, Sōseki. „Sōseki on Individualism. 'Watakushi no Kojinshugi'” in *Monumenta Nipponica*, Vol. 34, No. 1. (Spring, 1979), pp. 21–48.

Kato, Shuichi. *A History of Japanese Literature Vol. 3. The Modern Years*. London: The Macmillan Press, 1983.

Kato, Shuichi. *A History of Japanese Literature. From the Man'yōshū to Modern Times*. London: Japan Library, 1997.

Keene, Donald. *Dawn to the West. Japanese Literature of the Modern Era: Fiction*. New York: Henry Holt and Company, 1984.

McClellan, Edwin. „An Introduction to Sōseki” in *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 22. (Dec., 1959), pp. 150–208.

Molony, Barbara. „Gender, Citizenship, and Dress in Modernizing Japan” in Races, Mina – Edwards, Louise (eds). *The Politics of Dress in Asia and the Americas*. Brighton: Sussex Academic Press, 2007. 81–100.

Nacume Sószei. *A kapu*. ford. Kolumbán Mózes. Budapest: Európa, 1962.

- Nacume Szószeki. *A kölyök*. ford. Vihar Judit. Budapest: Balassi, 2003.
- Nacume Szószeki. *Boccsan*. 1906. 夏目漱石. 坊っちゃん (elérve: https://www.aozora.gr.jp/cards/000148/files/752_14964.html, utolsó letöltés ideje: 2023.01.11.)
- Nacume Szószeki. *Macska vagyok*. ford. Erdős György. Budapest: Európa, 1988.
- Nacume Szószeki. *Micsikusza*. 1915. 夏目漱石. 道草 (elérve: https://www.aozora.gr.jp/cards/000148/files/783_14967.html, utolsó letöltés ideje: 2023.01.11.)
- Nacume Szószeki. *Mon*. 1910. 夏目漱石. 門 (elérve: https://www.aozora.gr.jp/cards/000148/files/785_14971.html, utolsó letöltés ideje: 2023.01.11.)
- Nacume Szószeki. *Vagahai va neko de aru*. 1905–906. 夏目漱石. 吾輩は猫である (elérve: https://www.aozora.gr.jp/cards/000148/files/789_14547.html, utolsó letöltés ideje: 2023.01.11.)
- Nathan, John. *Sōseki: Modern Japan's Greatest Novelist*. New York: Columbia University Press, 2018.
- Natsume, Sōseki. *Grass on the Wayside*. ford. McClellan, Edwin. Singapore: Tuttle Publishing, 2000.
- Osakabe, Yoshinori. „Dressing Up During the Meiji Restoration: A Perspective on Fukusei (Clothing Reform)” in Wong, Aida Yuen – Pyun, Kyunghee (eds). *Fashion, Identity, and Power in Modern Asia*. New York: Palgrave Macmillan, 2018. 23–45.
- Reischauer, Edwin O. *Japán története*. Budapest: Maecenas, 1995.
- Sand, Jordan. *House and Home in Modern Japan*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.
- Seidensticker, Edward. *Low City, High City: From Tokyo to Edo to the Earthquake*. New York: Alfred A. Knopf, 1983.
- Shibusawa, Keizo (ed.). *Japanese Culture in the Meiji Era. Vol. 5. Life and Culture*. Tokyo: The Toyo Bunko, 1969.
- Tamás Csaba Gergely. *A „jelképes” császárság alkotmánya: Fejezetek a japán alkotmánytörténet köréből*. Budapest: Pázmány Press, 2013.
- Tipton, Elise K. *Modern Japan: A Social and Political History*. London – New York: Routledge, 2008.
- Totman, Conrad. *Japán története*. Budapest: Osiris, 2006.
- Vihar Judit. *A japán irodalom rövid története*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- Vlastos, Stephen. „Opposition Movements in Early Meiji, 1868–1885” in Jansen, Marius B. (ed.) *The Cambridge History of Japan Vol. 5. The Nineteenth Century*. pp. 367–431

Vlastos, Stephen. „Tradition. Past/Present Culture and Modern Japanese History” in Vlastos, Stephen (ed.). *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press, 1998.

Wellek, René – Warren, Austin. *Az irodalom elmélete*. Budapest: Osiris, 2006.